

Соғлом авлод тарбиясини жисмоний тарбия ва спорт ривожисиз тасаввур этиб бўлмайди.

Ислом КАРИМОВ

СПОРТСЕВАР ЁШЛАР КЎПАЙМОҚДА

Мамлакатимизда спортга, хусусан, болалар спортига берилаётган катта эътибор сабаб кундан кунга спортсевар ёшлар сафи кенгайиб бормоқда. Буни Жиззах вилояти ва Қорақалпоғистон Республикасида амалга оширилаётган ишлар мисолида ҳам кўриш мумкин.

Жумладан, Жиззах туманидаги 692 ўқувчи таҳсил олаётган 38-мактабда 2010 йилда спортсевар ёшлар учун қишки спорт зали фойдаланишга топширилди. Спорт инвентарлари билан тўлиқ жиҳозланган мазкур спорт иншоотида жисмоний тарбия дарси машғулотларини юқори савияда ўтказиш учун барча шароит муҳайё. Бу ерда футбол, баскетбол, волейбол, стол тенниси, шашка-шахмат ва миллий кураш секциялари ишлаб турибди.

Шунингдек, Қорақалпоғистон Республикасида ҳам болалар спортини ривожлантириш, олис овулларда ёшларнинг спорт билан мунтазам шуғулланишлари учун зарур шарт-шароитларни яратиш ишлари изчил давом эттирилмоқда.

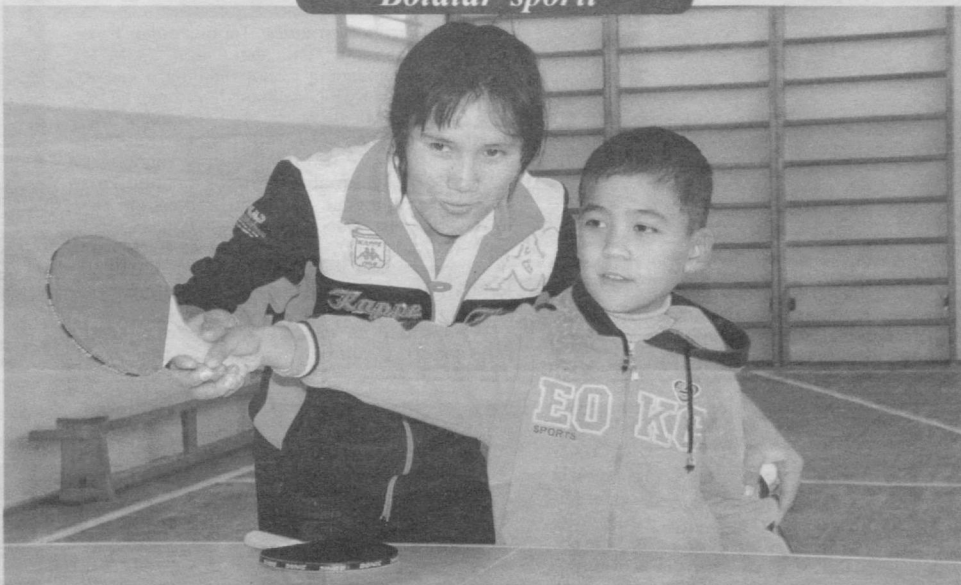
Амударё туманидаги 31-мактабда янги спорт зали фойдаланишга топширилди. «Амударёқурилиш» масъулияти чекланган жамият томонидан қисқа муддатда куриб битказилган спорт зали янги инвентарлар билан жиҳозланди. Айти кунларда мазкур спорт залида волейбол, теннис, енгил атлетика, футбол бўйича маҳоратини ошираётган 130дан зиёд ўқувчи-ёшларнинг қарийб 40 нафарини қизлар ташкил этади.

Суратларда: Жиззах туманидаги 38-мактаб ҳамда Амударё туманидаги 31-мактабнинг янги спорт залида ёшлар спорт билан шуғулланмоқда.

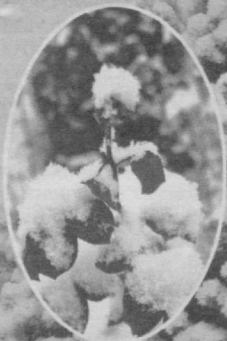
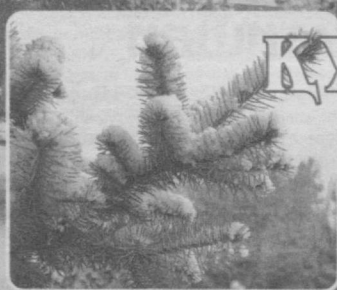
Умар РАҲМОНҚУЛОВ ва Арслон КАННАЗАРОВ (ЎзА) олган суратлар.

Bolalar sporti

ҚУТ-БАРАКА ЁҚҚАНИ РОСТ БЎЛСИН!

Б.Ризоқулов, Ё.Шамсиддинов олган суратлар.

ГАЗЕТАНИ БАРАҚЛАГАНДА:

ФАНЛАРАРО БОҒЛАНИШ

дарсинг яхлитлигини таъминлайди

3-бет

КАЛБ ВА ҚАНОАТ ДАРСИ

5-бет

МАРЖОН ҚОЯЛАР

уларсиз денгиз ҳаётини тасаввур қилиб бўлмайди

12-бет

ИҚТИДОРЛИ ЁШЛАР ТАҚДИРЛАНДИ

Наманганда Баркамол авлод йилида спорт ва санъат соҳасида катта муваффақиятларга эришган бир гуруҳ ёшларни тақдирлаш маросими бўлиб ўтди.

Наманган шаҳридаги Ёшлар марказида бўлиб ўтган тадбирга мамлакат ва халқаро миқёсдаги спорт мусобақалари, кўрик-танловлар ғолиблари, уларнинг устоз ва мураббийлари, соҳани ривожлантиришга муносиб ҳисса қўшаётган мутахассислар таклиф этилди.

Тадбирда спорт ва санъатнинг баркамол авлод тарбиясидаги катта аҳамиятини инobatга олиб, Президентимиз томонидан бу соҳаларнинг ривожланиши учун яратилаётган кенг имкониятлар ва улар бераётган самаралар ҳақида сўз юритилди.

Бугунги кунда Наманган вилоятида 35 стадион, 669 спорт зали, 17 сузиш ҳавзаси, 554 баскетбол, 921 волейбол,

363 кўл тўпи, 397 футбол, 339 кичик футбол майдонлари, 109 теннис корти, битта велотрек, иккита ипподромда 525 минг нафардан зиёд ёш спорт билан мунгазам шуғулланмоқда. Шунингдек, вилоятдаги 46 болалар ва ўсмирлар спорт мактабида 31 минг 697 ўқувчи спортнинг қирққа яқин тури бўйича маҳорат сирларини ўрганмоқда.

Баркамол авлод йилида халқаро андозалар талабига жавоб берадиган мазкур спорт иншоотларида теннис бўйича аёллар ва ёшлар ўртасида ITF тоифасидаги халқаро турнирлар, волейбол бўйича мамлакат биринчилиги, чим устида хоккей бўйича қизлар ўртасида Ўзбекистон чемпионати ва бошқа кўплаб нуфузли мусобақалар ўтказилди.

Вилоят спортчилари Навоий шаҳрида 1992-1993 йилларда тузилган ёшлар ўртасида бокс бўйича ўтказилган

Ўзбекистон чемпионатида иккита олтин ва битта кумуш, Тошкент шаҳрида енгил атлетика бўйича ўтказилган Ўзбекистон чемпионатида ўнта олтин, 11 кумуш, 15 бронза медални қўлга киритди. Улар халқаро мусобақаларда ҳам мамлакатимиз шарафини муносиб ҳимоя қилиб келмоқдалар. Сингапурда қизлар ўртасида сув полоси бўйича ўтказилган Осиё кубоги мусобақасида вилоят жамоаси 1-ўринни қўлга киритди. Латвияда ўтказилган стол тенниси бўйича халқаро турнирда вилоят вакиллари – Музаёям Муҳаммаджонова иккинчи, Тоҳир Салимов унчинчи ўринни эгаллади. Техронда бокс бўйича ўтказилган Осиё чемпионатида Ўзбекистон миллий терма жамоаси сафида иштирок этган Аҳмаджон Мамажонов олтин медалга сазовор бўлди.

Наманганлик спортчилар эришган бундай ютуқлар

Президентимиз Ислоҳ Каримов раҳнамолигида спортни оммалаштириш учун яратилаётган шарт-шароитлар, мазкур соҳа ривожига кўрсатилаётган эътибор ва ғамхўрлик самарасидир.

Тадбир давомида юртимиз ифтихори бўлган, спортнинг ўн тўрт тури бўйича энг яхши деб топилган ёш спортчи ва мураббийлар, спорт мактаблари жамоаларига қимматбаҳо совғалар топширилди. Улар орасида Хитойда бўлиб ўтган XVI Осиё ўйинларининг бронза медали соҳиблари, сув полоси усталари Рамилия Ҳолиқова, Аделина Зинурова, Анастасия Скворина, от спорти бўйича жаҳон кубоги мусобақасида унчинчи ўринни эгаллаган Умид Комилов, самбочи Наргиза Ҳамдамова, боксчи Бургут Ҳожибоев, мерган қиз Нилуфар Худойбердиева, ракетка устаси Шарафуддин Абзалов, қиличбоз Роман Александров, курашчи Рустам

Умаров каби ёшлар бор.

Тадбирда истеъдодли ёш санъаткорлар ҳам муносиб рағбатлантирилди. "Нихол" кўрик-танловининг ғолиби Малика Эгамбердиева, Наманган санъат коллежининг хор жамоаси, Косонсой дорбозлари, Наманган шаҳридаги "Табассум" болалар рақс жамоаси, "Янги авлод" болалар фестивалининг ғолиблари – Комрон Йўлдошев, Одина Абдуллаева, Икром Аҳмаджонов, Улугбек Насриддинов, Сарвиноз Иброҳимова, Умида Орипова, Александр Свиридов, Бахтиёр Дадашев, Сардорбек Йўлдошев шулар жумласидандир.

Ёш санъаткорлар иштирокдаги концерт дастури тадбирга кўтаринки руҳ бахш этди.

Тадбирда Наманган вилояти ҳокими Б.Усупов қатнашди.

А.САТТОРОВ,
ЎЗА муҳбири

Самарқанд вилояти мактабгача таълим муассасаларида "Учинчи мингйилликнинг бола-сини" таянч дастури ҳамда давлат талабларининг барча йўналишлари бўйича муассасалараро семинарлар, мусобақалар, турли тадбирлар ташкил этилмоқда.

Ана шундай тадбирлардан бири Оқдарё туманидаги 4-МТМда бўлиб ўтди. "5-6 ёшли болаларнинг жисмоний ривожланиши ҳамда Давлат талабларининг бажарилиши" мавзусидаги семинарда вилоятнинг барча туманлари вакиллари иштирок этишди. Тарбиячилар Роҳила Тўрақулованинг "Йил фасллари" (4-МТМ), Флора Жамолованинг "Спортландияга саяхат" (7-МТМ), Азиза Курбонвананинг "Зукколар ва чақонлар" (4-МТМ), Дилфуза Турсунованинг "Маҳсулот ва буюмлар" (3-МТМ), Назоқат Қамбарованинг "Меҳржон" (6-МТМ) байрам тадбирлари ва очик машғулотлари иштирокчиларда катта таассурот қолдирди. Семинар жараёнида мактабгача таълим муассасаларининг Давлат талабларини бажариш бўйича ютуқ ва камчиликлари, муассасалардаги жараён тўғрисида туман методисти М.Давронованинг берган маълумотлари, айниқса, қизиқарли бўлди.

— Айни пайтда туманимиздаги 26та МТМда 2185 нафар кичкинтойлар таълим-тарбия олмақ-

да, — дейди у. — Мактабгача таълим муассасаларига жалб қилинмаган болалар учун муассасалар қoшида 43та "Келажақдаги ўқувчи" гуруҳлари ташкил этилиб уларда 645 нафар бола мактаб таълимига тайёрланмоқда.

Эркиной ҚАРШИЕВА

2011-yil — Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik yili

КОЛЛЕЖ ЎҚУВЧИЛАРИ УЧУН ЯНГИ ФАН

Президентимизнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганлигининг 18 йиллигига бағишланган тантанали маросимда сўзлаган "Мамлакатимизни модернизация қилиш йўлини изчил давом эттириш — тараққиётимизнинг муҳим омилidir" номили маърузаси ҳамда Янги 2011 йилнинг "Кичик бизнес ва хусусий тadbirkorlik йили" деб эълон қилинганлиги таълим соҳаси ходимлари олдига ҳам улкан вазифаларни қўйди. Шу маънода умумий ўрта, ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасалари ушбу йўналишдаги ишларини янада юксалтириши талаб этилади.

Маълумки, мамлакатимизда касб-хунар коллежлари ўқувчиларига бизнесни ташкил этиш тамойиллари, бозор муносабатлари, зamonaviy бизнес соҳаси ва тadbirkorlik psixologiyasi бўйича билим бериш ҳамда уларга тadbirkor-

лик фаолиятларини бошлашлари учун дastlabки кўникмани берувчи "Бизнес ва тadbirkorlik" фани бўйича ўқув дастури ишлаб чиқилди ва Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ўрта махсус, касб-хунар таълими марказининг Мувофиқлаштирувчи кенгаши томонидан 2010 йилда тасдиқланди.

Яқинда Тошкент вилояти ўрта махсус, касб-хунар таълими бошқармаси ҳамда Чирчиқ sanoat-иқтисодий касб-хунар коллежи ташаббуси билан "Тadbirkorlik ва бизнес асослари" фани ўқитувчилари ўртасида семинар-тренинг ташкил этилди. Тадбирга вилоятдаги 126 та коллежининг "Тadbirkorlik ва бизнес асослари" фанидан дарс берувчи 130 дан ортiқ ўқитувчилари қатнашишди.

— Бугунги семинар-тренингдан кўзланган асосий мақсад, — деди Чирчиқ sanoat-иқтисодий касб-хунар коллежи ди-

ректори ўринбосари Аблашбек Рисбаев, — "Бизнес ва тadbirkorlik асослари" фани такомиллаштирилган дастурини амалиётга татбиқ этишда шу фандан дарс берадиган касб-хунар таълими ўқитувчиларининг малакасини ошириш ҳамда уларга амалий-услубий ёрдам кўрсатиш, шу жумладан, фани ўқитишнинг муаммолари ва камчиликларини ҳам атрафлича муҳокама этиш эди. Айни дамда, юқоридаги мақсадларимизга маълум маънода эришдик, деб ўйлайман. Мухими, бундай ўқув машғулотлари республикамиздаги барча коллежларнинг ушбу фан ўқитувчилари учун ҳам ўтказилиши режалаштириляпти.

Семинар-тренинг якунида иштирокчиларга Тошкент вилояти ўрта махсус, касб-хунар таълими бошқармаси томонидан сертификатлар топширилди.

Сарвар ОЧИЛОВ

Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонасида таниқли кутубхонашунос, библиограф, тарихчи, китобшунос ва педагог Е.Бетгер хотирасига бағишланган «Баркамол авлоднинг эркин билим олишида ахборот-кутубхона муассасаларининг имкониятлари» мавзусида давра суҳбати бўлиб ўтди.

ТАПАБАГАР ФАОЛЛИК КЎРСАТИШДИ

Давра суҳбатида «Баркамол авлодни шакллантиришда кутубхона ахборот ресурсларидан фойдаланиш», «Ахборотлар билан самарали таъминлаш мақсадида фондларни, шу жумладан, электрон ресурсларни шакллантириш хусуси-

Айниқса Абдулла Қодирий номидаги Тошкент давлат маданият институтининг 1 ва 2-курс магистрлари Альфия Фозиева, Галина Платонованинг янгиликларга бой маърузалари қатнашчиларда қизиқиш уйғотди. Шунингдек, тад-

Давра суҳбати

бирда институтнинг 1-курс магистранти таъминлашнинг методик ҳақатлари», «Мутолаа маданияти ва ахборот маданиятини шакллантириш ҳамда такомиллаштириш», «Ахборот кутубхона муассасаларининг маркетинг фаолияти», «Ёшларнинг билим олишлари учун имкониятлар яратиш беришда кутубхоналарнинг ахборот мазмун-шароити» каби бир қатор мазмунлар юзасидан атрафлича фикр алмашишди.

Ҳасан АБДУНАЗАРОВ

Интеграция — лотинча «integer» сўздан олинган бўлиб, «бутун», «айрим қисм ва элементларни бир бутунга бирлаштириш» деган маъноларни англатади.

Шу билан бирга, интеграция деганда турли корхона ва тармоқларнинг, мамлакатларнинг ишлаб чиқариш соҳасида бир-бирларига яқинлашуви, улар ўртасида узвий алоқалар, масалан, иқтисодий алоқа ўрнатилиши ҳам тушунилади.

Математиканинг бирор фан билан интеграцияси деганда, математика ўша фаннинг айрим мавзу ёки мавзулар мажмуаси билан уйғунлашиб, бирлашиб, бир бутун, яхлит тушунчани, назарияни ташкил қилиши идрок қилинади. Бундан математик ҳисоб-китоб, ёндашув олиб ташланса, ўша мавзулар баёнида кемтиклик, камчилик, тўғалланмаганлик, яхлит бир бутунлик етишмаётгани даҳрол сезилади. Масалан, физикадан унинг математик аппарати олиб кўйилса, у гариб бўлиб қолмайди.

Физика фани математика, унинг услублари билан тирик, унга доимо

га мурожаат қилайлик: бобокалонимиз, буюк математик олим Абу Абдуллох Муҳаммад ибн Мусо ал-Хоразмий (783—850) «Ал-жабр вал-муқобала» асарига ёзади: «...Мен арифметиканинг оддий ва мураккаб масалаларини ўз ичига олувчи «Ал-жабр вал-муқобала»ни таълиф қилдим. Чунки мерос тақсим қилишда, васиятнома тузишда, мол тақсимлашда ва адлия ишларида, савдода ва ҳар қандай битимларда ва шунингдек, ер ўлчашларда, ариқлар ўтказишда, муҳандисликда ва бошқа шунга ўхшаш турлича ишларда кишилар учун бу зарурдир».

қаердан пайдо бўлиб қолди? Улар олим ўйлаб топган абстракт (мавзум) тушунчани ёки кундалик турмушда амалий аҳамиятга эга кашфиётми?», деган саволни қўйиб, ўқувчиларни фикрлашга чорлаб, улар ўртасида баҳс-мунозарани ташкил қила билиши керак. Математиканинг ҳаётий масалаларга интеграцияси ҳатто олимларнинг асарлари сарлавҳаларидан ҳам шундоққина билиниб турибди.

Шарқнинг машҳур математик олимларидан бири Абул Вафо Бузжоний (940—998) «Савдогар ва котибларга арифметика санъатидан нималар зарурлиги ҳақида китоб», «Хунармандларга геометрик шакллар ясашда нималар зарурлиги ҳақида китоб» ёзган. Бу китоблар яхши ўрганилган ва таҳлил қилинган.

Юртимизда математика ўқитиш тарихи билан шуғулланган олимларимизнинг тадқиқотларидан маълумки, «XX асрча мадрасада математика ўқитишдан асосий мақсад

Dolzarb mavzu

лардаги гаметаларнинг умумий сонини ҳисоблаш формуласи икки даражаси)ни чиқариш, аслида, математиканинг, унинг комбинаторика йўналишининг генетикага интеграцияси натижасидир, холос. Шу дарсликнинг «Ўзгарувчанлик қонунлари» бобида «Усимлик ва ҳайвонлардаги ўзгарувчанликнинг вариацион қатори ва эгри чизиги» мавзуси биоматематика фанининг дастлабки энг содда тушунчаларини ўз ичига олади. Мендел қонунлари, ўзгарувчанлик қонунлари ва у ердаги формулалар, жадваллар математик тушунча ва математик формулалар билан бир бутунликни, яхлитликни ташкил қилади. Интеграциянинг моҳияти ҳам шунда.

Кимёвий элементларнинг нисбий атом массаси, тартиб рақами (ядро заряди), электрон конфигурацияси, зичлиги, атом радиуси, ионланиш энергиясини ва ҳ.к.ларни ҳисоблаш, умуман, Д.И.Менделеевнинг

ФАНЛАРАРО БОҒЛАНИШ

дарсинг яхлитлигини таъминлайди

муҳтож, у билангина бир бутунни ташкил қилади. Худди шунингдек, кўплаб математик тушунчалар, гоёлар ҳаёт, табиат (физика) қўйган масалалар, муаммоларни ҳал қилиш жараёнида пайдо бўлган. Демак, математика фани физикага тамомилан интеграциялашган. Шунинг учун ҳам, бу фанларни оддий тилда «Хасан-Хусан» фанлар дейишди. Муаллимларимизга таниш бўлган «Предметларро боғланиш» фанлар орасидаги интеграциянинг бир кўринишидир, холос.

Фанларнинг бир-бирига интеграцияси ўларок, математик физика, физикавий кимё, кимёвий физика, молекуллар математика, иқтисодий математика, математик картография, математик лингвистика, биоматематика, биокимё, геокимё, геофизика ва ҳ.к. фанлар пайдо бўлди. «Математика ва санъат», «Математика ва спорт» номли катта-катта китоблар ёзилган.

Ривожланган мамлакатларда Иқтисодий математика бўйича йирик илмий-тадқиқот институтлари мавжуд. Колаверса, иқтисодиёт соҳасидаги Нобель мукофоти соҳибларининг талайгина қисмининг таянч маълумоти математика бўлган — улар университетларни математик мутахассислиги бўйича битиришган. Математиклар ўз фанларининг интеграцияси тўғрисида иқтисод фанига чуқур кирганлар, унинг муаммоларини аниқроқ кўра билганлар.

Бирорта фан йўқки, улар ўзаро интеграциялашмаган бўлса... Тилшунослик билан математика фанлари бир-биридан узоққа ўншаб кўрилади. Аммо ўзбек тилининг математик-статистик таҳлили бўйича бир нечта номзодлик ва докторлик диссертациялари ёқланган. Уларда тилимиздаги унли ва ундош ҳарфларнинг сўзларда келиш қонуниятлари, 2, 3, 4, 5, 6 бўғинли сўзларнинг тилимизда учраш эҳтимолини топишган, луғат тузишнинг математик асослари ҳақида фикр юритилган.

Математиканинг бошқа фанларга, умуман, ҳаётга интеграцияси янгилик эмас — уни боболаримиз ҳам исботлашган. Минг йиллардан бери математиклар ўз услубларининг бошқа фанларга татбиқи, уларга кириб бориши, унга сингиб кетиши билан шуғулланиб келишган, улар интеграциянинг зарурлигини, муҳимлигини билишган. Мисоллар

Бу ерда ал-Хоразмий ҳаётий зарур бўлган 9 дан ортқ соҳага математиканинг интеграциясини айтаяпти. Бинобарин, олим ўзининг бу асарини кундалик ҳаёт талаби ва эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда ёзган. Ал-Хоразмий асарининг «Васиятлар китоби» бобида келтирилган мерос тақсимлаш ҳақидаги ҳаётий масалаларни ечиш чизиқли ва квадрат тенгламаларга келтирилади.

Демак, муаллим 7-синфда «Чизиқли тенгламалар»ни, 8-синфда «Квадрат тенгламалар»ни баён қилишда, «Бу тенгламаларнинг ўзи

математиканинг амалиётга татбиқи, чунонки, мерос тақсим қилишнинг илмий ва амалий асосларини билувчи мутахассислар тайёрлашдан иборат бўлган. Бундай мутахассислар «Фаройизийон» («Мерос бўлувчи» маъносидан) номи билан аталган».

9-синф «Биология» дарслигида монодурагай, дидурагай чапиштиришга оид Мендел қонунлари ўрганилади. Дидурагай чапишишда генларнинг турли комбинациялари натижасида белгиларнинг мустақил тақсимланиш қонунлари, баён қилинади. Бу қонунлар ва полидурагай-

кимёвий элементлар даврий системасининг яратилишида математик ҳисоб-китобларнинг аҳамияти бекиёс. Ҳаттоки, «Полимерлар ҳосил бўлишининг математик назарияси» деган монография ҳам бор. Қомусий даҳо Абу Райҳон Беруний ҳисоб-китобларга бой «Минералогия», «Китоб ас-сайдана» («Фармакология») асарлари билан кимё фанининг ривожига низоҳатда катта хисса қўшган. Аммо у биринчи галда дунё тан олган буюк математикдир.

9-синф «Кимё» дарслиги муқова-сида Беруний расмининг берилиши бежиз эмас, бунинг кимё фанига математиканинг интеграцияси рамзи дейиш мумкин.

Бу мисоллардан шундай хулосага келамиз:

1) Мактабда ўқув фанлари бўйича услубий бирлашмалар ўзаро мулоқотда бўлишлари лозим. Уларнинг қўшма мақсидларини ўтказиш ва фанларнинг туташ нуқталари бўйича фикр-мулоҳазалар билан ўртоқлашиш одат тусига кирмоғи лозим.

2) Математика муаллими (ҳар бир ўқув фани муаллими ҳам) мактабдаги барча дастурлар, дарсликларни «математик кўз» билан қараб, математика нуқтаи назаридан таҳлил қилиб, менинг фаним — математика — бошқа фанларда қандай мавзу учун, қандай ҳажмда, қандай қилиб, қайси чорақда шу фанга кириб борапти, деган саволларга жавоб бера олиши лозим. Бу жавобларнинг ҳаммасини маълум тизимга солиб, ёзиб қўйиш ва унга мос жадваллар тузиш керак.

Математиканинг бошқа ўқув фанларига интеграциясини илғаб олиш, уни ўз жойида ишлата билиш, биринчи навбатда, ўқувчи билимининг чуқур ва серқирра бўлиши, дунёнинг яхлитлигини идрок қилиши учун фойдалидир. Бу эса муаллимдан юқори савияни ва ижодий изланишни талаб қилади. Ана шу талаб даражасида бўлишга ҳаракат қилайлик!

Мирфозил МИРЗААХМЕДОВ,
Фаридон УСМОНОВ,
ТДИУ қошидаги Аниқ фанларга
иқтисослаштирилган давлат
умумтаълим мактаби
ўқитувчилари

Ўзбекистон Бадий академияси тасарруфидаги Бухоро вилоят ихтисослаштирилган мактаб-интернатда мусика, тасвирий ва амалий санъат йўналишларида 184 ўқувчи таълим олади.

Замонавий шарт-шароитга эга ушбу масканда 2—9-синфлар ҳажмида давлат таълим стандартлари ва танланган махсус мутахассисликлар бўйича билим берилади. Бу ерда фаолият кўрсатаятган эллика яқин ўқитувчининг 6 нафари Ўзбекистон Бадий академияси аъзоси.

Расомлик, миллий ва замонавий чолу асбоблари ижрочилиги, миниатюра, ҳайкалтарошлик, кулолчилик, зардўзлик, дизайнлик, каштачилик бўйича сабоқ олаётган мактаб-интернат ўқувчилари ўз ижодий ишлари билан вилоят, республика ва халқаро миқёсдаги кўргазмаларда, санъат ҳафталиклари ҳамда фестивалларда фаол қатнашиб келмоқда.

Суратда: мактаб-интернатнинг 8-синф ўқувчилари Раъно Яҳёева ва Суннат Шодиев ижод жараёнида.

Тоҳир ИСТАТОВ (ЎЗА) олган сурат.

✓ **ЎҚУВЧИЛАРНИНГ КИШКИ ТАЪТИЛИНИ МАРОҚЛИ ЎТКАЗИШ МАҚСАДИДА ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИ, ДАМ ОЛИШ МАСКАНЛАРИДА ТУРЛИ БАЙРАМ ДАСТУРЛАРИ НАМОЙИШ ЭТИЛМОҚДА.**

Жумладан, Ўзбек Миллий академик драма театри жамоаси томонидан тайёрланган дастурдан кўплаб қизиқарли томошалар ўрин олган.

«Қорбобони қўтқаринг» театрлаштирилган мусикали томошаси шулар жумласидандир. Мазкур саҳна асарига эзгулик, ростгўйлик, дўстлик, аҳиллик каби чин инсоний фазилатларнинг ёвузлик, ёлғончилик, манманлик каби иллатлар устидан ғолиб келиши очиб берилган.

Байрамга бағишланган қувноқ куй-қўшиқлар, рақслар, ранг-баранг саҳна безаклари, декорациялар ва либослар томошага янада завқ ва кўтаринкилик бахш этмоқда.

✓ **ЖИЗЗАХ ШАХРИДАГИ 16-МАКТАБДА ЯНГИ ЙИЛ ВА САВОДХОНЛИК БАЙРАМИ БЎЛИБ ЎТДИ. МАКТАБНИНГ 1-«А» СИНФИДА 26 НАФАР ЎҚУВЧИ ТАХСИЛ ОЛАДИ. 2-ТОИФАЛИ БОШЛАНГЎЧ СИНФ ЎҚИТУВЧИСИ «ЙИЛНИНГ ЭНГ ЯХШИ ФАН ЎҚИТУВЧИСИ» КЎРИК-ТАНЛОВИНИНГ ВИЛОЯТ БОСҚИЧИ ҒОЛИБИ ЛАЙЛО ХАЙРУЛЛАЕВА ДОИМО БУ КАБИ ТАДБИРЛАРНИ КИЗИҚАРЛИ ВА РАНГ-БАРАНГ ТАРЗДА ЎТКАЗИБ КЕЛАДИ.**

Байрам тадбирида кичкинтойлар «Ҳарфлар тилга кирганда» деб номланган саҳна кўриниши тайёрладилар. Унда ўқувчилар «Алифбе» китобидан олган саводларини намоийш этишди. Шундан сўнг улар «Ўқиш китоби» билан танишдилар.

Қизиқарли саҳна кўринишини намоийш этишда Ноила Тиркашева, Камронбек Муродов, Мухлиса Нарзикулова каби ўқувчилар фаол иштирок этишди. Байрам тантаналарида аълочи ўқувчиларга мактаб маъмурияти томонидан фахрий ёрлиқлар топширилди. Ўқувчилар ўзлари тайёрлаган шезър, қўшиқ ва бошқа мавзудаги саҳна кўринишларини йилгиланлар эътиборига ҳавола этдилар.

**А.СОДИКОВ,
«Ma'rifat» мухбири**

✓ **ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ВАЗИРЛАР МАҲКАМАСИНИНГ 2010 ЙИЛ 13 ДЕКАБРДАГИ ФАРМОЙШИГА МУВОФИҚ МАМЛАКАТИМИЗДА ЎТКАЗИЛАЁТГАН «ХАРАКАТ ХАВФСИЗЛИГИ ОЙЛИГИ» ДОИРАСИДА СУРХОНДАРЁ ВИЛОЯТИДА ХАМ ЙЎЛЛАРНИНГ ХОЛАТИНИ ЯХШИЛАШ, ҚОИДАБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ, ЙЎЛ ХАРАКАТИ ҚОИДАЛАРИНИ ТАРГИБ КИЛИШ БОРАСИДАГИ ИШЛАР САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШГА АЛОҲИДА ЭЪТИБОР ҚАРАТИЛАЁТИР.**

Термиз шаҳридаги 2-мактабда бўлиб ўтган учрашув ана шу мавзуга бағишланди. Унда вилоят ички ишлар бошқармаси йўл ҳаракати хавфсизлиги бошқармаси ходимлари томонидан ўқувчиларга «Харакат хавфсизлиги ойлиги»нинг аҳамияти, йўл ҳаракати қоидаларини тушунтирилди.

Суратда: Сурхондарё вилоят ИИБ йўл ҳаракати хавфсизлиги бошқармаси катта инспектори, капитан Умид Олимов ўқувчилар билан.

Фарҳод АБДУРАСУЛОВ (ЎЗА) олган сурат.

**Ҳаким ЖЎРАЕВ,
«Ma'rifat» мухбири**

✓ **ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МУДОФАА ВАЗИРЛИГИ «МАЪНАВИЯТ ВА МАЪРИФАТ» МАРКАЗИ ТОМОНИДАН МАРКАЗИЙ ОФИЦЕРЛАР УЙИ БИЧИШТИКИШ ЎҚУВ МАРКАЗИДА ТАХСИЛ ОЛАЁТГАН ЎҚУВЧИЛАР ОРАСИДАН ҚОБИЛЯТЛИЛАРИНИ АНИҚЛАШ, ТАНЛАГАН КАСБЛАРИГА ИЖОДИЙ ЁНДАШИШЛАРИГА ЙЎНАЛТИРИШ, ШУНИНГДЕК, ЛИБОСЛАРНИНГ ЯНГИ ДИЗАЙНИ ВА МОДЕЛЛАРИНИ ЯРАТИШДАГИ ХАРАКАТЛАРИНИ РАҒБАТЛАНТИРИШ МАҚСАДИДА «ОЛТИН ҚАЙЧИ» КЎРИК-ТАНЛОВИНИНГ ТАШКИЛ ЭТИЛИШИ МУҲИМ АҲАМИЯТ КАСБ ЭТМОҚДА.**

Иштирокчилар ўз коллекцияларини индивидуал муаллифлик асосида ва жамоавий тарзда янгича ғоялар ва ёндашувлар, мода ривожининг миллий кўриниши ва йўналишларини акс эттирган ҳолда тақдим этдилар. «Миллий либослар», «Устки кийимлар», «Кундалик кийимлар», «Байрамона либослар», «Келинлар либослари», «Болалар кийими» ва «Спорт кийимлари» каби номинацияларда турлича фасонлар намоийш этилди. «Фантазия» номинациясида эса қатнашчилар ноъанавий йўналиш бўйича чиқиш қилдилар.

— Танловда ғолиб чиқдим, — дейди иштирокчилардан бири — самарқандлик Феруза Санакулова. — Чеварлик қизларга ярашади, малакали ва талабчан устозларим кўмағида тикувчилик сир-асрорларини эгалламоқдаман.

Совриндорлар келажакда ўз мижозлари эътирофига ҳам сазовор бўладилар, дея умид қиламиз.

Нодира МУРОДОВА

✓ **САМАРҚАНД ТИББИЁТ ИНСТИТУТИДА «ТИББИЁТНИНГ ДОЛЗАРБ МУАМОЛАРИ» MAVZUIDA ХАЛҚРО АИМИЙ-АМАЛИЙ АНЖУМАН БЎЛИБ ЎТДИ.**

Мазкур олий таълим муассасаси ташкил этилганлигининг 80 йиллиги муносабати билан ўтказилган ушбу тадбирда Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги мамлакатлари ва Россия Федерациясидаги нуфузли тиббиёт академиялари ва университетларининг олимлари, кенг жамоатчилик вакиллари, профессор-ўқитувчилар иштирок этишди.

Сўзга чиққанлар институт профессор-ўқитувчиларининг малакали мутахассислар тайёрлаш, тиббиёт тизимини ривожлантириш ҳамда аҳоли саломатлигини мустаҳкамлаш борасидаги хизматларини эътироф этиб, йигилганларни қутлуг сана билан муборакбод этишди.

Шунингдек, анжуманда таълим-тарбия самарадорлигини ошириш, малакали мутахассислар тайёрлашдаги хизмати учун институтнинг бир гуруҳ профессор-ўқитувчиларига Республика Соғлиқни сақлаш вазирлигининг «Ўзбекистон Республикаси соғлиқни сақлаш аълочиси» кўрак нишони, фахрий ёрлиқлари топширилди.

**Ҳаким ЖЎРАЕВ,
«Ma'rifat» мухбири**

✓ **2011 ЙИЛ — «КИЧИК БИЗНЕС ВА ХУСУСИЙ ТАДБИРКОРЛИК ЙИЛИ»ДА КЎРҒОНТЕПА ТУМАНИДАГИ ДАРДОҚ ҚИШЛОҒИДА «ЁШЛАР МАРКАЗИ» ФЙДАЛАНИШИГА ТОПШИРИЛДИ.**

Кўрғонтепа туман ҳокимлиги, «Қамолот» ёшлар ижтимоий ҳаракати туман бўлими, туман прокуратураси, ички ишлар бўлими, «Нуроний» жағфармаси ташаббуси билан ташкил этилган мажмада ёшларнинг кундалик эҳтиёжлари учун керакли бўлган барча шарт-шароитлар яратиб берилди.

Бир вақтнинг ўзида 300 нафар ёшларни бағрига сиғдира оладиган мажмада маънавият ва маърифат хоналари, милиция таянч пункти жойлашган. Шунингдек, компьютер машғулоти, тикувчилик, лазандлик сингари ўқув машғулоти ўтказиш, бокс, белбоғли кураш, волейбол, баскетбол, футбол сингари спорт турлари билан шугулланиш учун керакли имкониятлар яратилди. Марказни барпо этиш учун ҳомиёлар кўмағида 100 миллион сўмликдан орტიқ иш бажарилди. Мажмауга туташ тарзда савдо ва маиший хизмат кўрсатиш тармоқлари ҳам қурилди.

**Расул КАМОЛ,
«Туркистон-пресс»**

✓ **УРҒАНЧ ШАХРИНИНГ КЎРКАМ МАСКАНИДА ЎРНАТИЛГАН АРЧА АТРОФИДА КИЧКИНТОЙЛАР ШОДОН ҚУВНАШМОҚДА.**

Кишки таътил давомида мактаб ўқувчилари арча атрофида бўлаётган томошабоп саҳна кўринишлари ҳамда ёш санъаткорларнинг ижросидан хурсанд бўлишмоқда. «Қорбобо саргузаштлари», «Эртақлар оламида» каби саҳналаштирилган дастурлар ўқувчиларга қувноқ бағишламоқда. Урганч шаҳар халқ таълими бўлими бадий ҳаваскорлик тўғрақлари, болалар мусиқа ва санъат мактабларининг ёш истеъодлари, Огаҳий номидаги вилоят театри, «Ўзбекнаво» эстрада бирлашмаси вилоят бўлими санъаткорлари ҳамда Хива шаҳридаги вилоят кўғирчоқ театри жамоалари томонидан чиройли байрам томошалари ўқувчилар эътиборига ҳавола этилмоқда.

— Биз Арча байрами томошаларини кўриш учун келдик, — дейди Хазорасп туманидаги 47-мактаб ўқувчилари ака-ука Жўрабек ва Сирожбек Дурумбоевлар. — Томошалар марокли ўтапти. Хурсандмиз, кишки таътилни ҳар бир кунга ана шундай завқли бўлмоқда.

— Болаларнинг кишки таътили учун чиройли байрам дастурларини тайёрладик, — дейди вилоят кўғирчоқ театри директори Давронбек Отабоев. — «Янги йил ҳангомалари», «Келин, бир кулишайлик», «Қорқиз қаерда?» деб номланган ўзбек халқ эртақлари асосида ишланган бир қатор томошаларни намоийш қилмоқдамиз. Таътил кунлари театримиз зали ўқувчилар билан тўла. Хивадаги 20-Меҳрибонлик уйи тарбияланувчилари ҳам томошаларимиздан баҳраманд бўлишмоқда.

Феруза ТАНҒРИБЕРГАНОВА

✓ **АНДИЖОНДА «СЕРБИЯ БОҒИ» БАРПО ЭТИЛДИ.**

Боғда Сербиядан келтирилган йиғирма уч хилдаги олма, етти хилдаги нок ва йиғирмадан ортиқ олхўри ва ўрик навлиридан иборат жами 100 минг туپ мевали дарахтлар экилди.

Андижон қишлоқ хўжалиги институтида ўтказилган семинарда Сербиянинг қишлоқ хўжалиги бўйича етакчи мутахассислари ҳамда Фарғона, Наманган, Андижон вилоятларидаги боғдорчиликка ихтисослашган фермер хўжалиқларининг раҳбарлари иштирок этди.

Анжуманда сербиялик мутахассислар кўчатларни парваришлаш, ҳосилдорлик даражаси, маҳсулотни сақлаш ва қайта ишлаш бўйича тўлиқ маълумот беришди. Соҳа мутахассислари ўртасида узоқ муддатга мўлжалланган ҳамкорлик алоқаларини ўрнатиш ҳақида шартнома имзоланди.

«Туркистон-пресс»

Юрнинг фаровонлиги, жабхалардаги тараққиёт, тинч ва осуда турмуш тарзининг қарор топиши, албатта, инсон омили дея юритилувчи кучга бориб таянади. Хўш, одамзод бу қувватни қаердан олади? Умр деб аталмиш йўлнинг ўзи минг бир машаққатлар, сир у синоатлардан иборат бўлса, яна бир жон ўзидан ортиб Ватан, миллат муҳаббатини юрагидан туймоғи учун ўтди ҳароратни қай кучлардан топади? Биз «Ҳаётни севиш», «Ҳаётдан завқланиш» маъносидаги ибораларга кўп дуч келамиз. Аслида бу такрорлар ялтироқ қайлар эмас, уларнинг қатида жуда катта маъно мужассам. Агар теранроқ мушоҳада юритсак, ҳаётни сева олмоқ, унинг бағридаги завқу шавқни кўра билмоқнинг ҳам маълум бир сабоқлари бор десак, тўғрироқ бўлади.

Шулар хусусида ўйлар эканман, бир ҳолат ҳамон мени ҳаяжонга солади. Бунга анча бўлди... Соқлари оқариб, қадди анчайин букилиб қолган кампир билан кунора мусика мактаби остонасида учрашардик. У кўзлари ногирон набирасининг шу гўшага қатнашига ҳамроҳлик қилар, ҳар доим улардаги хушқайфиятдан чеҳрамаг табассум югурарди.

— Мусика дарслари кишининг қалбини тарбиялайди. Уни қаноатли бўлишга ўргатади, — деди буви шундай учрашуларимизнинг бирида. — Ахир бир куйни ўрганиб, ижро этгунча унинг бармоқлари тор симлари орасида неча юз бора ҳаракат қилади. Соатлаб шуғулланар экан, ўз-ўзидан унда сабот малакаси ҳам шакллана боради. Санъат кўнглидан жой олган кишининг кўнгли ғуборлардан покланади. У ана шу покиза қалб билан оламга боқади, меҳнат қилади, дунёга эзгуликлар улашади...

Йиллар ўтди киз билан юзлашиб қолдик. У мени кўрмасе-да, овозимдан таниб яна ўшандайин чиройли табассум қилиб кўйди. Анча улғайган, атрофига бир гуруҳ қизалоқларни жамлаб, уларга тўқишни ўргатарди. Унинг бармоқлари рангдоранг иллар орасида шундай чаққон ҳаракат қилар, ярим тайёр ҳолатга келиб қолган либосдаги хушрўй нақшлар кўзинингизни қамаштирарди. «Кийим тайёр бўлса, Меҳрибонлик уйига совға қилмоқчиман...», — деди у хайрлашиб учун ўрнидан кўзгаларкан. Беҳиштиёр вужудимга титроқ югурди: «Қароқлари оламни кўришдан бебаҳар жон кўнглида бу юксалик қасрини қандай бунёд этди экан?...», хайратли сўроғимга эса қулоғим остида жаранглаб турган «Мусика — қалб ва қаноат тарбияси» деган таъкиддан жавоб топгандек бўлдим.

Маълумки, ҳукуматимиз раҳбарининг «Болалар мусика ва санъат мактабларининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш ва уларнинг фаолиятини янада яхшилаш бўйича 2009—2014 йилларга мўлжалланган Давлат дастури тўғрисида»ги қарори ижроси борасида бир қатор ижобий ишлар амалга ошириляптики, бундан кўзланган бош мақсад ўғил-қизларимизнинг нафақат жисмонан, балки ақдан, руҳан, маънан етук, она-Ватанимизни қалбларидан катта муҳаббат билан севиб, ҳар қандай ҳолатда уни мустаҳкам иродалари билан юксалтириш, ҳимоя қилишга қодир воялар этиб тарбиялашга қаратилган.

Биз Навоий вилоят педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институтининг «Амалий фанлар таълими» кафедраси томонидан ташкил этилган давра суҳбатини қузатар эканмиз, бунга яна бир бора амин бўлдим.

Замира Кўзиева, НВПҚҚТМОИ «Амалий фанлар таълими» кафедраси мудири:

— Малака ошириш учун келган ўқувчиларнинг бир аудиторияда жамланишининг ўзи улар учун бир имконият. Чунки мусика таълими бир қараганда оддий сабоқлардан иборатдек туюлса-да, ўзига хос мураккабликлари бор. Синфда, дейлик, ўттиз нафар ўқувчи бўлса, улардан бири рақс, иккинчиси мумтоз куйлар ижрочилиги, яна бири эса эстрада кўшиқларини куйлашга иштиёқманд ва қобилиятли бўлиши мумкин. Демак, ўқитувчидан санъатнинг жамики қирраларидан бохбарлик талаб этилади.

Биз тингловчиларимиз билан «Хар қим ҳар қимга ўргатади», «Ролли ўйинлар» сингари усуллардан фойдаланиб иш олиб бораёلمизки, бунда мураббийлардан бири миллий мақом, бири фольклор, яна бири аллалар ижрочилиги борасида тўплаган тажрибаларини ўртоқлашади. Улар орасида машҳур, сеvimли ҳофиз ва созандаларимиз ижро этган ва олтин меросимизга айланган дурдона асарларни маг-

ҚАЛБ ВА ҚАНОАТ ДАРСИ

нит тасмаларида жамлаб келаятганлар бор. Ўқувлар давомида бу ижро нусхалари кўпайтирилиб, ўқитувчилар дарсларининг жиҳози, манбаларини бойитиб, синф хоналарини жиҳозлаш, ахборот технологияларидан фойдаланиш борасидаги малакаларини кенгайтирмоқда.

Дилбар Сафарова, Хатирчи туманидаги 81-мактаб ўқитувчиси:

— Отам кўп йиллар раҳбарлик лавозимларида ишлаган. Лекин, албатта, вақт топиб бизни музейларга, ҳудудимиздаги диққатга сазовор қадам-жоларга, кинотеатрларга бошлаб борардилар. «Бу маҳобатли бинолар сизнинг тарихга, санъатга меҳрингизни ошириб, кўнглингиздаги ифтихор ҳиссини ошириш учун асрлар давомида қад ростлаб турибди, — дерди бизни Регистон майдони бўйлаб айлантириб юрар экан. — Санъат инсоннинг қалбини поклайди. Атрофидоғиларнинг фақат яхши фазилатларини кўришга ўргатади. Ёмон хислатлардан таъсирланишдан ҳимоя қилади...». Яна у киши тоқларни кевчиш, дарахтларга ишлов бериш ишларини завқ билан адо этаркан, Алижон Эраев ижро этган «Кўрсам доим қувонаман...» дея бошланувчи ашуули қиларида мароқ билан хиргойи қиларди ва қандайдир янги қувват, хуш қайфият билан ишга отланарди. «Айниқса, киз боланинг овози соз, ширали, қомаги чиройли, истараси иссиқ бўлиши шарт!» деган талаб билан бизнинг тарбиямизга ёндашарди. «Овознинг ёқимлилиги — у алла айтгани. Хушбичим аёлининг фарзандлари соғлом бўлади. Истараси иссиқ киши оилага, атрофидоғиларга меҳру оқибатли бўлиб, кириб борган хонадо-

нига ҳарорат улаша олади. Кўнглингизни нимадир ҳуфтон қила боладими — хиргойи қилинг!». Бу ҳаётий сабоқлар жўн, лекин тарбия бобида катта аҳамият касб этишига кўп бора амин бўлдим.

Мирзабек Муҳаммедов, Қизилтепа туманидаги 10-мактаб ўқитувчиси:

— Ўттиз бир йилдан буён фаолият юритиб келаялман. Ана шу тажрибага таяниб айтишим мумкинки, бугунги, хусусан, мусика фани доирасидаги ўқув дастурлари, дарсликлар ёшларимизни миллий ватанпарварлик руҳида тарбиялашга йўналтирилган. Миллий руҳ сингдирилган кўшиқлар яратилиб, уларнинг аудио, видео дисклари чиқариляпти. Олдин дарсга биргина рубонини кўтариб кирган бўлсак, бугун турли жанрларда, оид куйларни тинглаш, ўрганиш, ижро этиш учун моддий-техник базанинг мавжудлигидан унумли фойдалана олиш учун ҳам ўз устимизда ишлашимиз, изланишимиз шарт.

Мен куйи синфларда болаларни дарс ва тўғарақ машғулотларида эркин қўяман. Шу орқали уларнинг қизиқишлари, қобилиятини ўрганаман. Шундан сўнг уларга куйлаётганда овозни тўғри йўналтириш, нафасни тўғри олиш, рақс ижросидаги ҳаракат элементларини ўргата бораман. Куй, қўшиқни тинглай билиш ҳам бир сабоқ. Телевидение орқали намойиш этиладиган «Оҳарабо», «Таранум» кўрсатувларини ана шу қараш билан томоша қилишиб, дарсларда муҳокама қилишади.

Эркин Сафаров, Хатирчи туманидаги 50-мактаб ўқитувчиси:

— Мусика тарбияси киши феъл-атворида турли салбий

хислатларнинг илдиз отишининг олдини олади. Кўнглининг мулоиймлиги, раҳмдиллик, атрофидоғиларга озор беришдан тийилиш, ўзгаларнинг туйғулари, юракдаги кечинмаларини ҳурмат қилиш каби хуш фазилатлар айнан санъатга муҳаббат туйғули шаклланади, улғаяди. Мен мусика сабогини бериш билан бирга ўқувчиларимга ҳудудимизга хос бўлган яллалар, лапарлар, ёр-ёрлар, айтишувларни изланиб, ўрганиб келиш топширигини ҳам бераман. Бобою бувилари оғзидан эшитиб, қоғозга тушириб келганларидан сўнг ижроси борасида ҳам кексалар билан маслаҳатлашамиз.

Маъмуржон Узоқов, Қизилтепа туманидаги 8-мактаб ўқитувчиси:

— Мусика дарслари маълум маънода ўқувчининг дам олиши, айни пайтда хотирасининг чарқлашишига ҳам хизмат қилади. Бу сабоқнинг аксарият ҳолларда 4- ва 5-соатларга кўйилишининг сабаби ҳам шунда. Агар биринчи, иккинчи соатларда математика, она тили каби фанлар ўтилган

бўлса, мусика фани бола миёнасидаги толиқишни олади. Уни чарчоқлардан холи этиб, кейинги сабоқларда фаол иштирок этишига руҳий, ақлий куч ато этади.

Шу ўринда бир ҳаётий воқеа айтиб бермоқчиман. Қайсидир йили бир ўқувчининг дарсларда бошқаларга ҳалақит бериши, дўстлари билан чиқиша олмай ҳатто ўқитувчисини ҳам назарга илмайгани ҳақида эшитиб қолдим. Бу ҳолат менга қаттиқ таъсир қилди ва уйига кириб бордим. «Фарзандингизга битта рубоб олиб беринг. Қолган ҳаракат, мендан!» деган тақлифим аввалига ота-онасини таажжублантирди. Фикрим жиддийлигини илгашгач, эртасигаёқ бозорга тушишди. Бола билан уч йил муттасил махсус шуғулландим. Бу давр мобайнида рўй берган ундаги кескин ўзгаришлар, муслиқий таълимнинг ўрнини барчага амалда далиллар берди. Айни кунда у нафақат меҳрибон фарзанд, қобил шоғирд, оқибатли дўстлар қаторида, балки етук мутахассис сифатида самарали фаолият юротапти. Бу мусика бола тарбиясидаги бўшлиқни тўлдириши, диллардаги алам, адоватни қувийш қувватига ҳам эга эканининг ёркин бир мисолидир.

Зулайхо Мавлонова, Навоий шаҳридаги 4-мактаб ўқитувчиси:

— Рақс — бевосита машғулотларга дахлдор, доира чалаётганда мускуллар ҳаракатланади. Булар ҳаммаси қомагининг расолиги, жисмоний қалмолотга хизмат қилади. Кўпчилик учун аҳамиятли бир воқеани сўзлаб берсам. Оилада қизалоқ туғилади. Унинг ривожланиши, яъни ёши, бўйига нисбатан вазнининг ортиб бориши кўпчилиқни ташвиш-

Davra suhbatı

лантира бошлайди. Қизча мактабга бора бошлаганда ҳам «суб ичса семиршига» кузатилаверади. «Катта бувисига торти» дея хулоса чиқариб, она уни шифокор хузурига бошлаб боради. «Бадийи тимнастика ёки рақс тўғрагига қатнаширинг, агар вазн орта борса ички аъзоларнинг ривожига салбий таъсир этади...», дея маслаҳат беради тажрибали врач. Рақс уни «даволайди». Бугун қизнинг хушбичим қомаги, ҳаракатларидаги жозоба, зеҳнининг ўткирлиги кўпчилиқнинг ҳавасини келтиради.

Наргиза Гойипова, психолог:

— Болада мусикага меҳр-муҳаббат уйғотиш онанинг ҳомилдорлик давридан бошланиши керак. Аёлининг сокин куйлар тинглаши туғилажак гўдақнинг нерв системасига ижобий таъсир ўтказида. Болага ёши ва шахсий хусусиятларини эътиборга олиб куй-қўшиқлар тингламоқ, хархаша қила бошладими, ўчириш кераки, ғашини келтирмасин. Жисмоний машғулотлар билан шуғулланган пайтда мусика кўйилса, ҳаракатчанликни оширади. Айрим куйлар бола кайфиятига тушқунлиқни олиб кириши мумкин. Айниқса, уйку олдида уруш лавҳалари акс этган фильмларга ишланган куйларни тинглаш унинг уйқуси, кейинги кундаги ўқишларига ҳам салбий таъсир ўтказида.

Муҳаббат Йўлдошова, шифокор:

— Мусиканинг инсон саломатлигига таъсири даволанишнинг энг қадимий усулларидан биридир. Куй инсон ҳис-туйғуларини бошқара туриб, юрак уришини тезлатиши ёки секинлаштириши мумкин. Яхши куйланган қўшиқ, оҳанг оғриқни сусайтириб, эстетик завқ беради, нафас олиш ва қон айланишини нормал ҳолатга келтириб, чарчоқни олади, кишига тетиклик бахш этади.

Мусика атрофимиздаги оламда биомайдон ҳосил этиб, уни қувватландиради, ёмон ўй-хаёллардан тозалайди. Олимпариимиз мусиканинг касалликка қарши курашувчанлигини ошириши, ҳатто операциялардан сўнг оғриқ қолдирувчи дорилар ўрнини боша олишини далиллашган. Бемор севган мусикасини эшитганда бош оғриғидан халос бўлади. Артериал қон босимини туширади ва шу орқали организмни стрессларга бўлган бардошини кучайтиради. Мусика, айниқса, сурункали хасталиқлардан озор чекаётганлар учун бебаҳо даводир.

Хукуматимиз томонидан қабул қилинаётган ҳар бир қарор, меъёрий ҳужжатларнинг ўқ илдизи халқимизнинг миллий-маънавий қадриятлари, қарашларига бориб туташади, десак муболаб бўлмас. Бугун мусика мактаблари фаолиятига устувор вазифалар қаторида эътибор қаратилаётганида ҳам ана шу уйғунлик мужассам. Зотан, қалбида гурур, ифтихор, ватанпарварлик туйғулари жам бўлган, ҳар қандай таъсирларга қарши тура олгучи, иродаси мустаҳкам халқ ҳамisha ғолибдир.

Ойбуви ОЧИЛОВА

ЗИЁРАТГОҲДА ДАРС

Термиз шаҳридаги 12-Меҳрибонлик уйининг изланувчан педагоглари ҳар бир дарсни янгича йўналишда ташкил этмоқдалар.

Ҳар бир фан ойлигининг мазмунли ўқказилаётгани очик дарслар, тадбир ва беллашуларда ўз аксини топади. Ташкил этилаётган очик дарсларда боланинг индивидуал хусусиятлари инобатга олинади. Ана шундай дарслардан бири 3-«А» синфида ўқитувчи Дилбар Сувонова томонидан ташкил этилди. «Экскурсия дарси»да

17 нафар ўқувчи, ТерДУ ўқитувчилари, ота-оналар қатнашиб, ДАН ходимлари назоратида Термиздан анча олисда бўлган Абу Исо Термизий зиёратгоҳида ташкил этилди. Бу дарс ўқувчилар хотирасида муҳрланиб қолиши аниқ. Чунки у жонли, қизиқарли бўлиб, хайратомуз хотираларга бойдир. Ўқитувчидаги нутқ маданиятининг равонлиги, ўз касбига фидоийлик, болажонлик ва ширинсузлик, билимдонлик баркамбили ром этиди.

Абу Исо Термизий ҳаёти ва фаолиятига бағишланган бу дарс аслида автобус ичида бошланди. «Офарин «5», «Баракалла «4», «Омад тайланди «3» кўринишидаги «Яна ҳаракат қил» тарқатмаларини қўлга олган ўқувчилар «Сенквейн» методи бўйича «Ҳадис»га таъриф беришди. Ўқувчиларнинг зиёратгоҳда қўрган, ўқиган ва ўрганган маълумотлари ҳам ўзаро савол-жавобларга замин яратди.

Ўқитувчи томонидан айтил-

ган ҳикоялар дарс мазмунини бойитган бўлса, ўқувчиларнинг оғзаки саволларга бирма-бир жавоби дарс якуни учун асос бўлди.

Мустақкамлаш учун берилган машғулотларда ўқувчиларнинг ўқиш тезлиги, математик амаллар синови, география билан боғлиқ ҳолда дарс ўтилатган жой хусусияти, мавзу қаҳрамонининг ҳаёти ва фаолияти очиб берилди. Бу билан талабчан ўстоз томонидан фанлараро ўзвийлик ва мавзуларнинг ўзлуksизлиги таъминланди. Дарс якунида ўрганиш керак бўлган муҳим жиҳатлар таъкидланди.

— Ўқувчи ўта синчков, у эшитганига нисбатан кўрганларини эсида кўпроқ сақлайди. Шу боис, бу экскурсия дарси айнан аллома туғилиб-ўсган Шеробод туманидаги Боғ қишлоғида жойлашган мақбара қошида ташкил этилди. Дарсни тўшунтиришда кўча доскалардан, баҳолашда тарқатмалардан фойдаландим. Сабаби, рангли тасвир жонли тасвир билан уйғунлашиб, бола онгида узоқ сақланади. Мухтарам Юртбошимиз ташаббуси билан амалга оширилган бунёдкорлик ишларининг салмоғи, тарихимизга эътиборни болаларга жонли мушоҳада орқали етказиш мақсадим эди ва бунга эришдим, — дейди Дилбар Сувонова.

Дилбар НОРМУРОВОВА,
Термиз шаҳридаги
11-умий ўрта таълим
мактабининг она тили ва
адабиёт фани ўқитувчиси

Фарзанд туғилар экан, оилада улғайиб, камол топади. Боланинг шахс бўлиб шаклланишида у улғаяётган муҳитнинг роли катта. Аслида бола фақат оиладагина таълим-тарбия олмайди, балки маҳалла, мактабга таълим ва умумтаълим мактаблари ҳамда бошқа маассасалар ёрдамида баркамол шахс бўлиб вояга етади. Бу борада оила ва мактаб энг муҳим омил ҳисобланади. Наманган шаҳридаги 7-умумтаълим мактабида ҳам ана шу ҳамкорлик намунаси йўлга қўйилган.

МАКТАБ ВА ОИЛА ҲАМКОРЛИГИ

Дилфуза РУСТАМОВА,
мактаб директорининг
маънавий-маърифий

ишлар бўйича ўринбосари:

— Мактабимизда 82та синф мавжуд бўлиб, 2675 нафар ўқувчи таълим олмақда. Дарслар ўзбек ва рус тилларида олиб борилади. Муассасамизда маънавий ва маърифий ишларга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Ота-оналар билан ҳамкорлигимиз яхши. Ҳар бир ота-она ўз фарзандини яхши билади. Бола қизиқариши ва мақсадларини амалга оширишда ўқитувчи ота-она кўмағига эҳтиёж сезади. Боиси, боланинг энг кўп вақти оилада ўтади. Аввало, болага намунали таълим-тарбия беришда ўзимиз уларга ибрат бўлмоғимиз даркор. Яхши хулқ-атворимиз, билимимиз ва дунёқарашимизга улар тақлид қилишсин.

Алишер УБАЙДУЛЛАЕВ,
оталардан бири:
— Фарзандимнинг таълим-тарбия олиши учун барча уйда шарт-шароитларни яратганмиз. Ўғлим Валишер Убайдул-

Jarayan

лаев шу мактабнинг 2-синфида ўқийди. Ўқишлари яхши. Наманган шаҳридаги 1-ўқувчилар ижодиёт марказининг «Дурадгорлик» тўғрагага ҳам қатнашади. Синф раҳбари Зарифа Алимова билан мунтазам алоқада бўлиб тураман. Ўғлимнинг ўқув формасида бўлиши, ўқув қуроллари ва дарсликлар билан таъминланиши, дарсларга мунтазам қатнашини доимо назорат қилиб тураман. Унга йўл ҳаракати, техника ва ёнғин хавфсизлиги қоидаларига риоя қилишни ўқитиб бораман. Хуллас, ўқитувчилардан хурсандман. Улар бизга доимо фарзандларимизнинг юриштириши ҳақидаги ахборотни етказишади. Ота-оналар учун алоқа дафтари тутилган, ҳар чоракда ота-оналар йиғилишига таклиф қилинаман.

Нилуфар ХУСАНБОВА,
мактаб психологи:
— Илмий тадқиқотларга

қўра, инсонда аввал мия, кейин қалб шакллари экан. Бу ҳислатларнинг ривожланишида ўқилаётган китоблар, атроф-муҳит, жамоатчиликнинг таъсири кучли. Ўқувчиларимиз соғлом фикрли, баркамол авлод бўлиб камол топишлари йўлида мактаб, оила, маҳалла ҳамкорлигини мустақкам йўлга қўйганмиз. Муассасамизда ота-оналар билан ҳам-

корликни янада такомиллаштириш, улар ўртасида педагогик билимларни кенг тарғиб этиш мақсадида «Ота-оналар университети» фаолият кўрсатмоқда. Университет маънавий-маърифий, ижтимоий-иқтисодий, педагогик-психологик, ҳуқуқий билим асослари, соғлом авлодни тарбиялаш каби йўналишларда иш олиб бормоқда.

Ота-оналарга, ўқитувчи сиёфатида «Илм саҳрода дўст, ҳаёт чорраҳаларида таянч. Ёлғиз дамларда ҳамдам, бахтиёр дақиқаларда раҳбар, қайғули онларда мададкор, одамлар орасида зебу зийнат, душманларга қарши курашда қуролдир», дея ўқитишимиз даркор. Бу билан биз соғлом авлодни вояга етказиб, жамиятда тинчлик, хотиржамлик, бағрикенглик ва осойишталикнинг ҳужм суришига замин яратамиз.

Камола НОСИРОВА,
журналист,
Пўлат ХАМДАМ,
«Ma'rifat» муҳбири

Адабиёт ўқувчиларга билим бериш билан бир қаторда уларнинг маънавий-ахлоқий ҳам юксалтиришдан фан ҳисобланади. Ўқувчилар нутқини ривожлантириш, миллий мафкураани шакллантириш, улар онига ва танпарварлик, инсонпарварлик ғояларини сингдиришда фаннинг ўрни беқисс. Бунинг учун адабиёт ўқитувчиси замон билан ҳамнафас, давр янгиликлари, янги техника ва технологиялардан боҳабар

сирчан замонавий ахборот воситалари орқали адабиётимизни кенг тарғиб этиш, хусусан, интернет имкониятларидан фойдаланиб, етук бадий асарларни ёшларга етказиш устида ҳам жиддий бош қотириш зарур», — дея бежиз бу масалага алоҳида эътибор қаратмаган.

www.e-adabiyot.uz сайтида турли адабиёт намояндalари, жумладан, ғазал мулкнинг султони Алишер Навоийнинг ҳаёти ва ижоди ҳақида дарс ва синфдан ташқари машғулотлар, тарбиявий-маърифий ишларда фойдаланиш учун етарли маълумотлар берилган. Бунда буюк шоирнинг ижод намунаси бўлмиш ўндан ортқ ғазал, рубоийларга адабиётшунос олимлар Нажмиддин Комиллов, Иброҳим Ҳаққул, Ботирхон Акрам, Матназар Абдулҳакимнинг шарҳлари, драматург Бобораҳим Омонинг Хусайн Бой-

қаро ва Алишер Навоий дўстлигига бағишланган «Навоий ва Хусайний» драмаларини ўқиш, Навоий асарларига бағишлаб ишланган миниатюра тасвирлари билан танишиб чиқиш мумкин. Ушбу сайтдан фойдаланиб, ҳазрат Навоийнинг ҳаёти ва ижоди ҳақида дарс ўтганимда ўқувчиларнинг шоир ижодига қизиқиши янада ортиб, ўзлари ҳам янги маълумотлар тўлаб келиши.

Сайтда, шунингдек, адабиётга оид атамалар, тўшунчаларнинг изоҳли луғати, жаҳон адабиёти намояндalарининг ҳаёти ва ижоди, улар яратган дурдона асарлар жамланган электрон кутубхона ҳам мавжуд.

Кутубхонада ўрта махсус, касб-ҳунар таълими ўқув дастурида ўқитилиши лозим бўлган кўпгина адиблар ижодидан намуналар жамланган. Ўзбек тилшунослиги грамматикаси, қадимий адабий ёдгорликлардан «Ўғузнома», Маҳмуд Қошғарийнинг «Девони луғотит-турк», Носируддин Бурҳониддин ўғли Рабғузийнинг «Қисаси Рабғузий», Аҳмад Ясавийнинг «Ҳикматлар» матни тўлиқ киритилган. Бу эса ўқувчиларнинг олий ўқув юртига киришдаги тест синовларига тайёрланиш жараёнида ёрдам бериши шубҳасиз.

Сайтдаги маълумотлар билан танишиб жараёнида ўқувчилар махсус ажратилган ўринда ўз изоҳларини, фикр-мулоҳазаларини билдириш имконига ҳам эгалар. Қолдирилган изоҳлар асосида сайт маълумлари ундаги кутубхона электрон китоблар билан боитиб бордилар.

Барно АБДУЛЛАЕВА,
Олмазор туманидаги
М.Турсунхўжаева номидаги
тиббёт коллежининг она тили ва
адабиёт фани ўқитувчиси

ИНТЕРНЕТ МАНБАЛАРИ

ДАРСДА ҚЎШИМЧА МАЪЛУМОТЛАР ОМИЛИ

бўлиши керак.

Дарс жараёнида АКТдан самарали фойдаланишнинг аҳамиятини устоз-мураббийларимиз аллақачон англаб етишган. Бу борада педагогларимиз турли тадбирларда, матбуот ҳамда интернет сайтлари орқали бир-бирлари билан тажриба алмашаётганлари ҳам эътиборга лойиқ. Шу боис, ҳамкасбларимга яқинда ўз фаолиятини бошлаган Uzinfo.com ва Ziyonet тармоқлари рўйхатида ўтган www.e-adabiyot.uz сайтидаги фанимизга оид фойдали ва мазмунли манбалардан фойдаланишни маслаҳат берган бўлардим. Ушбу сайт 2010 йилда Ўзбекистон Республикаси интернет танлови кўригида маданият йўналиши бўйича 3-ўринни қўлга киритди.

Президентимиз Ислам Каримовнинг «Адабиётга эътибор — келажакка, маънавиятга эътибор» рисоласида, «...ёшлар китоб ўқимай қўйди, деб фақат нолиб ўтирмасдан, ана шу таъ-

ОТА-ОНАЛАР ЙИГИЛИШИ

уни ўтказиш тажрибасидан

Бугунги кунда "оммавий маданият"нинг салбий таъсири ёшлар онига таҳдид солаётган бир пайтда унга қарши турли чора-тадбирлар ишлаб чиқилмоқда. Бу жараёнда оила, мактаб ва маҳалла ҳамкорлиги муҳим роль ўйнашни унутмаслик лозим. Таълим муассасаларида аънаввий ўтказиладиган ота-оналар мажлиси мактаб ва оила ҳамкорлигини мустаҳкамлашга хизмат қилиб келган.

Педагогик фаолияти давомида физика фани ўқитувчиси, синф раҳбари, халқ таълимнинг турли бўғинларида ишлаб, айна пайтда Бухоро ВПҚТМОИнинг табиий фанлар кафедрасига мудирлик қилаётган Рустам Остоновга бу борадаги ўз тажрибалари билан ўртоқлашишни илтимос қилдим.

— Ота-оналар йиғилишида қандай масалалар муҳокама қилиниши зарур ва унга тайёргарлик кўриш, ўтказиш тартиби ҳақида нима дея оласиз?

— Таълим-тарбияда муҳим бўлмаган мавзу йўқ. Мақсад аниқ бўлиши лозим. Ота-оналар мажлисини ўтказиш методикасини ҳам ишлаб чиқиш даркор (мунозара, давра суҳбати, маъруза ва ҳ.к. тарзида). Йиғилишга таклифнома жўнатиш ёки кўнғирок қилиш — энг қулай усул. Бола орқали озгаки айтириб юбориш самарасиз.

Йиғилиш ўтказиладиган хона бепатлади. Масалан, ўқувчиларнинг ижодий ишларидан, кундалик ва дафтарлардан намуналар, таълим-тарбияга оид мақоллар, шiorлар осилади. Синф ва мактаб ўқувчили-

рининг спорт мусобақалари ва кўрик-танловларда эришган муваффақиятларини акс эттирувчи кўргазмалар, стенд, фотомонтажлар тайёрлаш лозим. Йиғилишнинг кириш қисмини лўнда, аниқ, хушмуомалалик билан бошлаш, гапни чўзмаслик ижобий самара бериши тажрибади кўп кузатилган. Бунда ўқитувчининг ташқи кўриниши, кийиниш маданияти ҳам эътибор талаб жиҳат ҳисобланади. Ички қувват — овоз оҳанги, табассум билан саломлашиш, эмоционал вазият — ижобий муносабатларни шакллантиришга туртки берувчи муҳитни яратеди.

— Намунали ташкил этилган ота-оналар йиғилишидан бирини мисол қилиб келтирсангиз.

— Масалан, "Бола одоби..." мавзусидаги ота-оналар йиғилишини куйидаги тартибда ўтказиш мумкин. Бола одобига ижобий ва салбий таъсир этувчи омиллар тўғрисида ота-оналар ёрдамида "Кластер" тузилади. Унда "очкич сўз" сифатида "Бола одоби" сўзидан фойдаланилади. Ўқитувчи томонидан "Бола тарбиясига ким, қаерда, қандай таъсир кўрсатиши мумкин?" деган савол қўйилади.

Кластердаги ҳар бир йўналиш ота-оналар билан бирга чуқур ва ҳар томонлама таҳлил қилинади, ҳулосаланади. Иштирокчилар бу усул ёрдамида бола тарбиясига оид ма-

қоллар, ҳикояларни келтириб, баҳс-мунозарага киришадилар. Энг яхши оилалар тажрибаси намуна қилиб келтирилади. Йиғилиш қатнашчиларининг фикрлари ва таклифларидан келиб чиқиб тавсиялар ишлаб чиқилади ва ота-оналарга тарқатилади. Тавсиялар куйидаги мазмунда бўлиши мумкин:

Боланинг кичик бўлсада ютуқларига кўпроқ тўхталинг, унинг хатоларига атайлаб ургу беришдан қочинг.

Болага нисбатан меҳрибон бўлинг.

Мураккаб топшириқларни бола бажара оладиган соддароғига алмаштириб, бажаришига ёрдам беринг.

Бола билан кўпроқ вақтингизни ўтказинг, ўзаро муносабатда ўз ўрнида ва ёшдаги тавовутларга мос равишда ҳазил-мутойибадан ҳам фойдаланиш мумкин.

Имконияти бор жойда болага ўз муаммоларини ўзи ҳал этиши учун изн беринг. Интизомий жазолардан мумкин қадар қочинг.

Бола хусусиятининг ўзига хослигига эътибор қаратинг. Унга нисбатан ишонч ва меҳр кўрсатинг.

Бу тавсиялар кўзга ташланадиган жойларга илиб қўйилади.

Фарзандларимизни тежамкорликка, экологик тарбияга, китоб ўқишга йўналтирувчи турли долзарб мавзулар ҳам худди юқоридагидек бир-бириндан фарқ қилади-

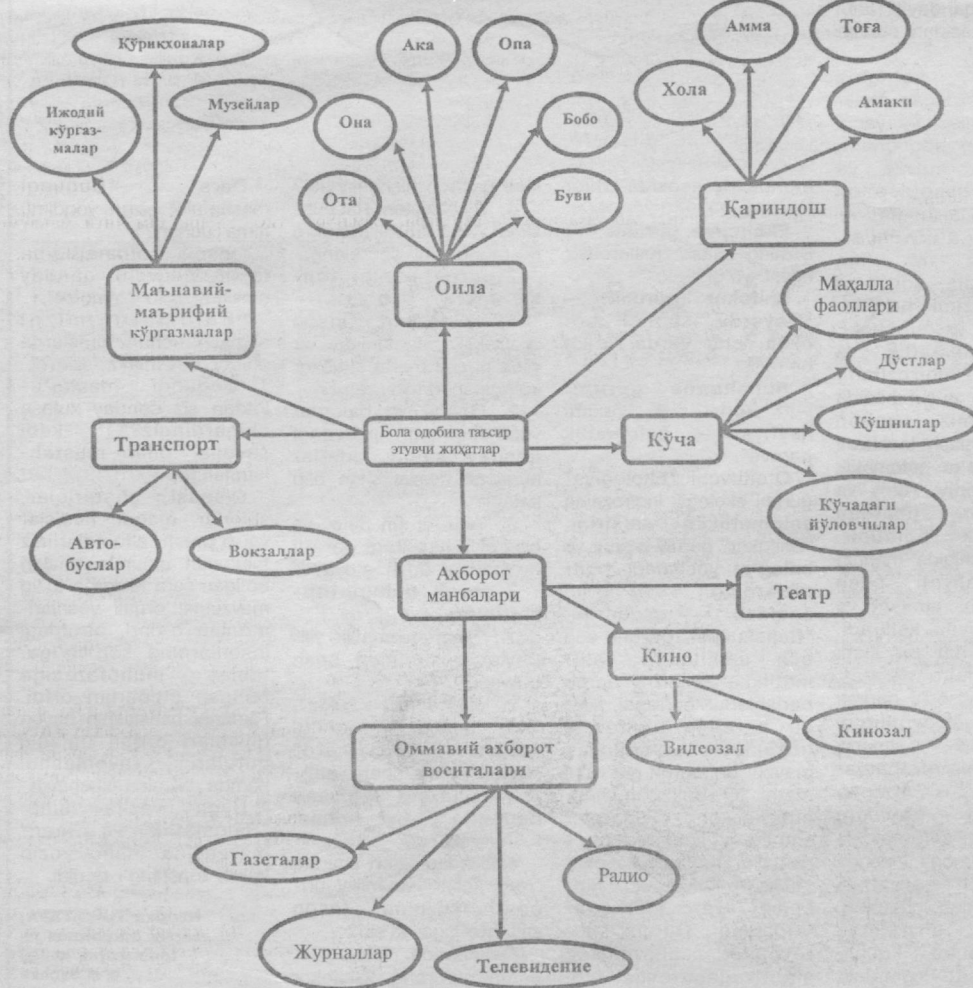
ган усулларда олиб борилади. Бу, албатта, ўқитувчининг маҳоратига, топқирлиги ва ижодкорлигига боғлиқ. Синфда зиёли ота-оналардан иборат "маслаҳатчилар гуруҳи" тузилади. Бу масалаларда улар ўқитувчига ёрдам беришади. Йиғилишни янада мазмунли, қизиқарли ўтказиш учун таълим-тарбияга оид қисқа метражли ҳужжатли фильмларни намойиш этиш фойдадан холи эмас.

— Кўпгина синф раҳбарлари ота-оналар йиғилишида ташкилий масалаларни, баъзида иккинчи, учинчи даражали муаммоларни бош мавзу қилиб қўядилар. Улардан қандай воз кечиш мумкин?

— Йиғилишда синфнинг турли муаммолари муҳокама қилинади. Лекин бунда энг аввало, йиғилиш кун тартибини синф раҳбари масаланинг долзарблигидан келиб чиқиб аниқ белгилаши лозим. Тўғри, ўқув йилининг якуни олди-дан ҳар йили синфхонани навбатдаги ўқув йилига намунали тайёрлаш масаласи туради. Ушбу масаланинг муҳимлиги табиий. Аммо, мазкур мавзу муҳокама қилинаётган даврда ўқувчининг ўқув йилини қандай ақунлагани ва ўқув мавсумида эришган муваффақиятларини мустаҳкамлаш ёки йўл қўйилган хатоларни такрорламаслик учун нималарга эътибор бериш, қандай қўшимча чора-тадбир белгилаш ва яна қандай шароит яратиш зарурлиги чуқурроқ таҳлил этилса мақсадга мувофиқ бўлади. Шунда ўз-ўзидан синфни ўқув йилига тайёрлаш ҳамда қўшимча ўқув дарслик ва қўлланмалари, шунингдек, бошқа зарурий эҳтиёжларни ҳал этиш масаласи, бунда намунали тажрибалар ва илғор ташаббуслар таҳлилга тортилиши, шубҳасиз. Бунда масаланинг ечимини ота-оналарнинг ўзлари таклиф этгани мақсадга мувофиқ. Янги ўқув йили олдида «Ота-оналар мажлиси»да кўтариладиган ташкилий масалалар бўйича билдириладиган таклифлар эса, синф раҳбарининг йиллик тарбиявий ишлар режасининг тузилишига асос бўлади. Фақат йил давомида унинг ижросини назорат қилиб, бажариш мuddати ҳақида ота-оналарни хабардор қилиб туради. Якуний ота-оналар йиғилишида белгиланган режаларнинг ижроси ҳақида синф раҳбарлари ҳисобот беради. Фаол ота-оналар маънавий рағбатлантирилади.

— Ота-оналарнинг касб-корлари, дунёқарашлари ҳам бири-бириндан фарқ қилади. Уларнинг синфдаги болалар каби бир-бирлари билан яқин, ҳамфикр бўлишларини, дўстона муносабатларини юзага келтириш учун синф раҳбари қандай усулларни қўллаши керак?

— Аввало, синф раҳбари ота-оналарнинг ҳар бирига ҳурмат билан қараши катта аҳамиятга эга. Уларнинг йиғилишдаги ҳар бир фикрини эшитишингиз, улардан миннатдор эканлигингизни билдириб туришингиз зарур. Боласининг камчилигини умумий йиғилишда эмас, балки ота ёки онанинг ўзига алоҳида айтиш мақсадга мувофиқ. Бу улар ўртасида дўстона муносабатни юзага келтиради. Улар ўз фикр-мулоҳазаларини тортинмасдан айтишади. Болалар тарбиясига доир муаммоли саволларга жавоб топишади ва кейинги йиғилишларингизда ҳам фаол иштирок этишади.

Aholi salomatligini muhofaza qilish va mustahkamlash birinchi navbatda sog'lom turmush tarzini shakllantirishni ko'zda tutadi. "Sog'lom turmush tarzi asoslari va oila" maxsus kurslarini o'qitishda noan'anaviy o'qitish usulini qo'llash dars davomida barcha o'quvchilarni faol ishlashga undaydi. Do'stona suhbat tarzidagi muloqot esa o'quvchidagi tortinchoqlikni yengadi, o'z fikrini mustaqil, erkin bayon qila olishiga yo'l ochadi. Shuningdek, o'quvchilar inson salomatligiga ta'sir qiluvchi omillar sog'lom turmush kechirishning bosh negizi ekanligini anglab yetishlarida Abu Rayhon Beruniy, Ahmad al-Farg'oni, Abu Ali ibn Sino va Muhammad ibn Muso al-Xorazmiyning pedagogik va falsafiy qarashlarini singdirish asosida ta'lim-tarbiya berish ham yaxshi samara berishini darsimda sinab ko'rdim va ijobiy natijalarga erishdim.

Hamkasblarim ham o'qitishning ushbu usulini qo'llab dars o'tsalar yuqori natijalarga erishishlari tayin.

degan fikrlari har doim inson salomatligi masalasi diqqat markazida bo'lganligini ko'rsatadi.

Doskaga "Inson salomatligi va unga ta'sir etuvchi omillar" plakati osiladi va "Inson salomatligiga qanday omillar ta'sir etadi deb o'ylaysiz?" savoli bilan o'quvchilarga murojaat etiladi.

O'quvchilarning bildirgan fikrlari aylana atrofiga yoziladi va ular mazmun jihatdan umumlashtirib, guruhlanadi.

Navbatdagi bosqichda o'quvchilar uch guruhga bo'linadi va aylanalardagi omillarga mos nomlanadi. Har bir guruh o'ziga bahs-

Amaliy mashg'ulot

berilgan savollar bo'yicha O'zbekiston Respublikasining "Fuqarolar sog'lig'ini saqlash to'g'risida"gi qonuni bilan tanishadilar va muhokama qilib, o'z xulosalarini filpchartga yozadilar.

1-guruh uchun topshiriqlar:

1. Irsiy kasalliklar ko'payishiga atrof-muhitning ta'siri bormi?
2. "Siz tabiat qo'yniga chiqolmasangiz tabiatni o'z oldingizga olib keling", — degan fikrni izohlang.
3. Xalqaro ozon qatlamini muhofaza qilish "guruhi oq, "Ruhshunos" guruhi esa yashil filp-chartdagi (qog'oz) javoblarini doskaga bayroq ramzi sifatida joylaydilar. Bunda oy — mavzu, savollar 12 yulduz sifatida, qizil chiziqda shiorlarni (skochlab) doskaga joylaydilar. Ranglarning inson salomatligiga ta'siri va ramzi hamda o'z guruhi fikrlari bilan tanishtiriladi.

Muhokamada o'quvchilarga savollar bilan murojaat qilinadi, ularning chiqargan xulosalari muhokamaga qo'yiladi va baholanadi.

SALOMATLIK — TUMAN BOYLIK

Darsning maqsadi:

a) Ta'limiy:

O'quvchilarni O'zbekiston Respublikasining "Fuqarolar sog'lig'ini saqlash to'g'risida"gi qonuni, O'zbekiston Respublikasining aholi salomatligini muhofaza qilishga va saqlashga qaratilgan davlat hujjatlari bilan tanishtirish, inson salomatligining ahamiyati, unga ta'sir etuvchi omillar haqida tushuncha berish;

b) tarbiyaviy:

O'quvchilarni sog'lom turmush tarzining inson salomatligidagi ahamiyati bilan tanishtirish orqali ilmiy dunyoqarashini kengaytirish, ongli intizomni vujudga keltirib, guruhda va oilada, jamiyatda sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish.

d) rivojlantiruvchi:

O'quvchilarni mavjud ma'lumotlar bilan ishlay olishga, mustaqil fikrini bayon etishga, tashabbuskorlikka o'rgatish.

Darsning shakli:

noan'anaviy.

Darsning jihozi: dars ishlanmasi, mavzuga oid plakat, rasm, bukletlar, O'zbekiston Respublikasining "Fuqarolar sog'lig'ini saqlash to'g'risida"gi qonuni, fanga oid o'quv qo'llanma, tarqatma materiallar, kadaskop va slaydlar.

Darsda foydalaniladigan texnologiya: hamkorlik (musobaqa), didaktik o'yin texnologiyasi (taqdimot usuli).

Mashg'ulot jarayoni:

Dastlab o'qituvchi o'tgan darsdagi "Sog'lom turmush tarzini tashkil qilish" mavzusi bo'yicha o'quvchilarning bilimini

mustahkamlash maqsadida "Sog'lom turmush tarzining maqsadi nima?", "Qanday illatlar sog'lom turmush tarzini kechirishga monelik qiladi?", "Dispanser ko'rigi tushunchasini ta'siriflang", "Kun va ishini biologik rejim asosida tashkil qilish deganda nimani tushunasiz?", "Siz uchun sog'lom turmush tarzi kechirishda maqsadning o'rni qanday?" kabi savollar yuzasidan suhbat o'tkazadi.

Suhbat so'ngida o'quvchilar bildirgan fikrlar umumlashtiriladi va yangi mavzu bilan bog'lanadi. O'tladigan mavzu va uning maqsadi e'lon qilinadi. O'qituvchi: — Hurmatli o'quvchilar, bugun biz siz bilan yurtimizdagi sog'liqni saqlash tizimi haqida, salomatlik tushunchasi, oilada salomatlik va ekologiya inqirozining salomatlikka ta'siri haqida bilib olamiz. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti nizomiga ko'ra salomatlik bu — jismoniy, ruhiy va ijtimoiy jihatdan osoyishtalik holatidir. Sog'lom kishigina mehnat qilish faoliyati bilan shug'ullanib, jamiyat va davlatga foyda keltiradi. Salomatlik har bir kishi uchun bebaho ne'mat, mamlakat iqtisodiy qudrati va xalq farovonligini oshirishning zaruriy shartidir. Ma'rifatparvar bobomiz Abdulla Avloniyni quyidagi "Badanning salomat va quvvati bo'lmog'i insonga eng kerakli narsadur. Chunki o'qimoq, o'qitmoq, o'rganmoq, o'rgatmoq uchun insonga kuchli, kasalsiz jasad lozimdur"

munozara asosida shior tanlaydi.

Ekologiya guruhi: — Bizning shior: "Kislorodsiz hayot yo'q!".

Shifokor guruhi: — "Qayerda ishonch bor ekan, shu yerda hayot bo'ladi!".

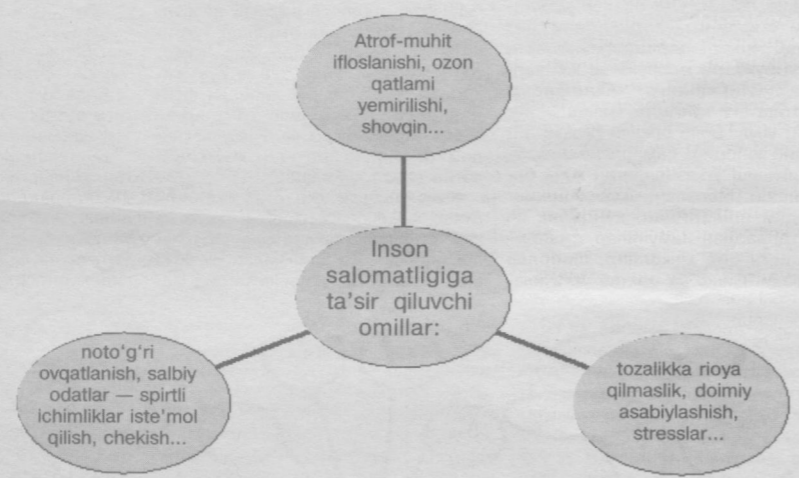
Ruhshunos guruhi: — "Sport va yaxshi kayfiyat — salomatlik garovil".

O'qituvchi "Ekologiya" guruhi ekologik inqirozning salomatlikka ta'sirini, "Shifokor" guruhi o'smir va balog'at yoshidagi yigit-qizlardagi qanday salbiy odatlar nuqsonli rivojlanishga olib keladi?

3. "Abu Ali ibn Sino va bemor" haqidagi ibratli rivoyatdagi bosh g'oya?

3-guruh uchun topshiriqlar:

1. "Sihat-salomatlik yili" Davlat dasturining bosh g'oyasi?
2. "Jahl dorisi — sukut", "Kim mard — jahlini yutgan mard" maqollarining ahamiyati?
3. Shaxsiy gigiyena deganda nimani tushunasiz?
4. Oiladagi shart-sharoit, "ruhiy iqlim" va milliy urf-odatlarimizning inson salomatligiga ta'siri? Taqdimotda "Ekologiya" guruhi havorang, "Shifokor

kuni qachon nishonlanadi? 4. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 50-moddasini sharhlang.

2-guruh uchun topshiriqlar:

1. Sog'lom inson profilaktika maqsadida bir yilda necha marta shifokor ko'rigidan o'tishi zarur?
2. O'smir va balog'at yoshidagi yigit-qizlardagi qanday salbiy odatlar nuqsonli rivojlanishga olib keladi?
3. "Abu Ali ibn Sino va bemor" haqidagi ibratli rivoyatdagi bosh g'oya?

3-guruh uchun topshiriqlar:

1. "Sihat-salomatlik yili" Davlat dasturining bosh g'oyasi?
2. "Jahl dorisi — sukut", "Kim mard — jahlini yutgan mard" maqollarining ahamiyati?
3. Shaxsiy gigiyena deganda nimani tushunasiz?
4. Oiladagi shart-sharoit, "ruhiy iqlim" va milliy urf-odatlarimizning inson salomatligiga ta'siri? Taqdimotda "Ekologiya" guruhi havorang, "Shifokor

Dars "Bugungi mashg'ulot sizga yoqdimi, nima uchun?", "Inson salomatligiga ta'sir qiluvchi qanday omillarni bilib oldingiz?", "Salomatligimizni saqlash uchun nimalarga e'tibor berishimiz lozim?", "Bugungi mashg'ulotdan siz qanday xulosa chiqardingiz?" kabi savollar bilan mustahkamlanadi.

Qisqasi, chaqiriqlar, shiorlar, maqol, hadislar va o'tmish allomalarimiz tajribalari umumlashmalari bo'lgan sara fikrlarga to'liq mazmum orqali yoshlarimizning o'zlarini, atrofidagi insonlarning sog'lig'iga, tabiat muhofazasiga bo'lgan e'tiborlari ortdi. Fikrlarini bahslashib bayon qilishlari orqali og'zaki nutqlari ravonlashdi hamda bilimlari kuchaydi.

Uyga vazifa qilib: "Salomatlik va men" mavzusida insho yozib kelish topshirig'i berildi.

Nargiza TURDIYEVA, Qarshi agrobiznes va tadbirkorlik kolleji o'qituvchisi

o'quvchilarning fikrlash qobiliyatini o'stiradi

O'quv jarayonining sifati ko'p hollarda o'qitish usullarini to'g'ri tanlashga bog'liqdir. To'g'ri tanlangan usullar o'quvchilarning yangi bilimlarni ongli va chuqur o'zlashtirishlariga, ularda faollik va ijodkorlikning rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Kasb-hunar kollejlarda ularni tanlashda turli xil sharoitlar: o'quvchilarning kasbiy qiziqishlari, tayjargarlik, bilimda o'zlashtirish darajasi, o'qitilayotgan fanning xarakteri va hokazolar hisobga olinadi.

Quyida ijodkor muallima Gulnora Madyorovaning "Qo'shma va juft so'zlar imlosi" mavzusini o'tishda muammoli vaziyatlar yaratish usuli bo'yicha ijodiy izlanishlari bayon etiladi.

Darsning maqsadi: Ta'limiy: o'quvchilarga qo'shma va juft so'zlar imlosi haqida tushuncha berish.

Rivojlantiruvchi: qo'shma va juft so'zlar imlosi bo'yicha egallagan bilimlarini o'z nutqiy faoliyatida qo'llay bilish malakasini oshirish, og'zaki va yozma savodxonlik, ijodkorlik ko'nikmalarini shakllantirish.

Tarbiyaviy: o'quvchilarda ona vatanga muhabbat, o'ziga ishonch va mehnat samarasidan zavqlanish tuyg'ularini tarbiyalash.

Dars jihozlari: tarqatma materiallar, plakatlari, marker, kadaskop.

Dars uslub: muammoli vaziyat yaratish, suhbat, kichik guruhlarda ishlash, klaster, rolli o'yin.

Darsning borishi: o'qituvchi o'quvchilarning diqqatini darsga jalb qilib, uy vazifalarini tekshiradi.

"Qo'shma va juft so'zlar imlosi" mavzusini o'tishda o'qituvchi quyidagicha muammoli savollar bilan o'quvchilarga murojaat qiladi:

1. Ikki yoki undan ortiq o'zakdan tashkil topgan so'zlarga misollar ayting.

2. Bu so'zlarning yozilishini bilasizmi? Misollar yordamida tushuntiring.

3. Bunday so'zlar tilshunoslikda qanday nomlanadi?

4. Qanday so'zlar chiziqcha bilan yoziladi? Misollar yordamida tushuntiring. Ularning qo'shma so'zdan qanday farqi bor?

O'quvchilarning javoblari:

1. Qorbobo, qo'lqop, beshikbetlar, gultojxo'roz, belbog'.
2. Ikki yoki undan ortiq o'zakdan tashkil topgan so'zlar qo'shib ham, ajratib ham yozilishi mumkin. Masalan: o'rinbosar, belbog' kabi so'zlar qo'shib yozilsa, O'rta Osiyo, Uzoq Sharq kabilar ajratib yoziladi.
3. Ikki yoki undan ortiq o'zakdan tashkil topgan so'zlar tilshunoslikda qo'shma so'zlar deyiladi.
4. Juft so'zlar chiziqcha bilan yoziladi. Masalan: katta-kichik, baland-past, aka-uka.

5. Qo'shma so'zlar ikki va undan ortiq o'zakdan tashkil topishi mumkin. Juft so'zlar esa, nomidan ham ma'lum, faqat ikki so'zdan tashkil topadi hamda bir so'z turkumi doirasida hosil bo'ladi.

O'qituvchi o'quvchilarning fikrlarini eshitadi, yozuv doskasiga misollarni yozdiradi. O'quvchilar o'z fikrlarini aytib bo'lgach, o'qituvchi doskadagi misollarni tahlil qilish asosida qo'shma va juft so'zlar imlosini avvaldan tayyorlab qo'yilgan chizmalar — klaster usulidan foydalanib tushuntiradi va qoidasi keltirilib chiqariladi.

Klaster usuli o'quvchilarda yangi mavzuni tezda tushunish va mavzuga xos tushunchalarni eslab qolish uchun juda qulay.

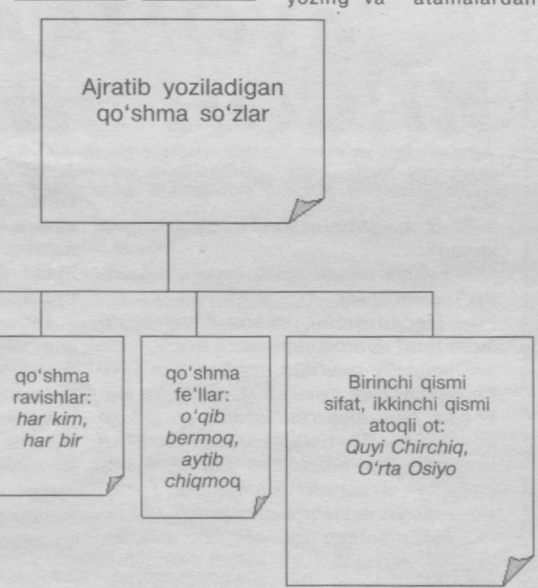
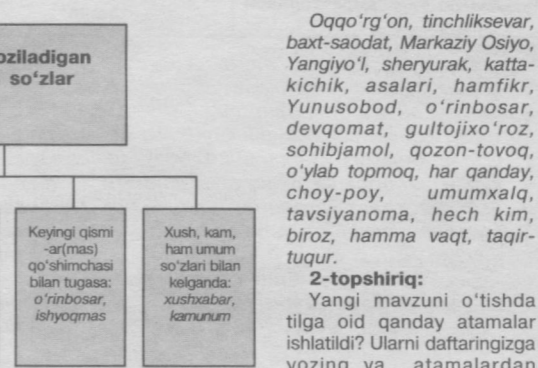
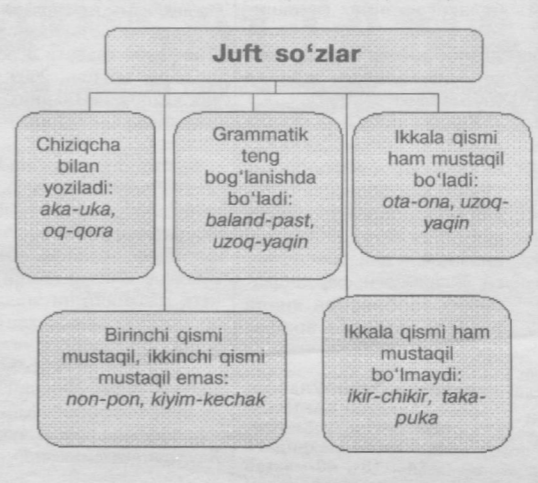
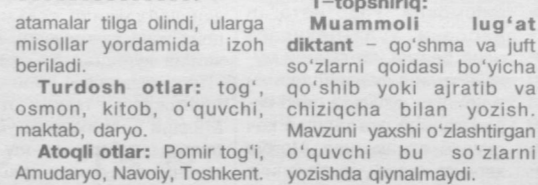
Shuningdek, mavzuni tushuntirish jarayonida ishlatilgan atamalarning qoidalari o'quvchilar bilan birgalikda qayta esga olinadi. Masalan, yangi mavzuni o'tishda urg'u, turdosh ot va atoqli ot kabi

Sinab ko'ring

atamalar tilga olindi, ularga misollar yordamida izoh beriladi.

Turdosh otlar: tog', osmon, kitob, o'quvchi, maktab, daryo.

Atoqli otlar: Pomir tog'i, Amudaryo, Navoiy, Toshkent.

biriga klaster usulida tavsif berib.

Har bir guruh o'quvchilari o'zlarini eslab qolgan atamalarni aytib, qoidalar bilan asoslashga harakat qilishadi. Bular: **qo'shma so'zlar, juft so'zlar, takror so'zlar, turdosh otlar, atoqli otlar, mustaqil so'zlar, teng bog'lanish, sifat, fe'l, ravish, urg'u** kabilar.

Shuningdek, har bir guruh o'zlarini istagan yoki o'qituvchi topshirig'i bo'yicha ushbu atamalardan birini klaster usulida tavsif qilishlari o'quvchi bu so'zlarni yozishda qiyalmaydi.

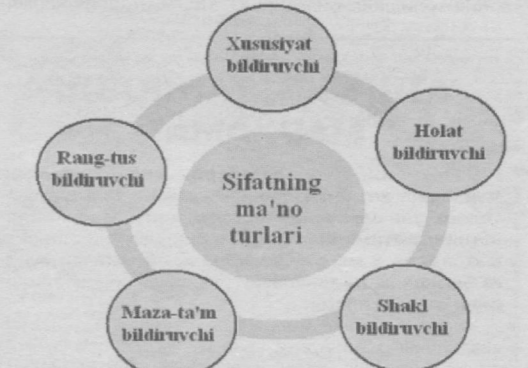
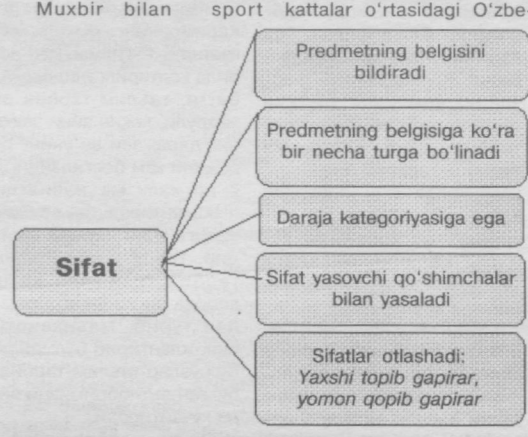
1-topshiriq: Muammoli lug'at diktant — qo'shma va juft so'zlarni qoidasi bo'yicha qo'shib yoki ajratib va chiziqcha bilan yozish. Mavzuni yaxshi o'zlashtirgan o'quvchi bu so'zlarni yozishda qiyalmaydi.

2-topshiriq: Yangi mavzuni o'tishda tilga oid qanday atamalar ishlatildi? Ularni daftraringizga yozing va atamalardan

azaldan Chirchiq Olimpiya zaxiralari kolleji dzyudo bo'yicha respublikada birinchi darajada turadi. Bunda, albatta, murabbiylarimizning mehnatlari katta.

Muxbir: — O'zbekiston birinchi darajada sizning shogirdlaringizdan kimlar g'alaba qozonishdi?

Bosh murabbiy: — Bu musobaqada biz beshta oltin, ikkita kumush va beshta bronza medallarni qo'lga kiritdik. Oltin medal sohiblari Behzod Saxatov, Otabek Jumashov, Akjoll Medetov va Ediye Ibragimova bu yil O'zbekiston jismoniy tarbiya institutiga imtiyozli kirish huquqini qo'lga kiritishdi. G'abit Yesimbetov esa kattalar o'rtasidagi O'zbe-

mavzusida suhbat matnini tayyorlash va ularning rolini ijro etish.

Muxbir: — O'tgan yilning 1—3-mart kunlari Qarshi shahrida dzyudo bo'yicha yoshlar o'rtasida O'zbekiston birinчилиgi bo'lib o'tganligini bilamiz. Bu musobaqada Chirchiq Olimpiya zaxiralari kolleji sportchilari katta g'alabalarni qo'lga kiritganligining guvohi bo'ldik. Aytinch, buning sababi nimada?

Bosh murabbiy: — Pekin shahrida bo'lib o'tgan XXIX Olimpiya o'yinlarida A.Tangriyev, A.Taymazov, S.Tegiyev, R.Sobirovlar qo'lga kiritgan g'alabalar bizni ruhlantirdi, sportchi o'quvchilarimizning o'zlariga ishonchini oshirdi. Ammo shuni aytib o'tish kerakki, g'alabalar salmog'iga ko'ra,

klaster usulida tavsif berib.

Har bir guruh o'quvchilari o'zlarini eslab qolgan atamalarni aytib, qoidalar bilan asoslashga harakat qilishadi. Bular: **qo'shma so'zlar, juft so'zlar, takror so'zlar, turdosh otlar, atoqli otlar, mustaqil so'zlar, teng bog'lanish, sifat, fe'l, ravish, urg'u** kabilar.

Shuningdek, har bir guruh o'zlarini istagan yoki o'qituvchi topshirig'i bo'yicha ushbu atamalardan birini klaster usulida tavsif qilishlari o'quvchi bu so'zlarni yozishda qiyalmaydi.

1-topshiriq: Muammoli lug'at diktant — qo'shma va juft so'zlarni qoidasi bo'yicha qo'shib yoki ajratib va chiziqcha bilan yozish. Mavzuni yaxshi o'zlashtirgan o'quvchi bu so'zlarni yozishda qiyalmaydi.

2-topshiriq: Yangi mavzuni o'tishda tilga oid qanday atamalar ishlatildi? Ularni daftraringizga yozing va atamalardan

klaster usulida tavsif berib.

Har bir guruh o'quvchilari o'zlarini eslab qolgan atamalarni aytib, qoidalar bilan asoslashga harakat qilishadi. Bular: **qo'shma so'zlar, juft so'zlar, takror so'zlar, turdosh otlar, atoqli otlar, mustaqil so'zlar, teng bog'lanish, sifat, fe'l, ravish, urg'u** kabilar.

Shuningdek, har bir guruh o'zlarini istagan yoki o'qituvchi topshirig'i bo'yicha ushbu atamalardan birini klaster usulida tavsif qilishlari o'quvchi bu so'zlarni yozishda qiyalmaydi.

Бола тарбияси қадимдан муҳим бўлганлигини буюқ аждодларимизнинг кўплаб асарларида ҳам кўришимиз мумкин. Кайковуснинг «Қобуснома», Юсуф Хос Ҳожибнинг «Қутадғу билиг», Аҳмад Югнакийнинг «Ҳибат ул-ҳақойиқ», Алишер Навоийнинг кўпгина асарлари ҳамда Заҳриддин Муҳам-

Ta'kid
муҳит эътиборли эканлиги актёрлар томонидан жуда чиройли талқин этилган. Ёшларнинг катталар олдига изн сўраб кириши, чиқишда кўлини кўксига қўйиши ўзига хос маданият белгиси-

да нафақат педагоглар, балки бутун жамоатчилик, маҳалла ва оиланинг роли беқийёсдир. Пайгамбаримиз (С.А.В.)нинг «Ота-онанинг фарзанд тарбиясидан кўра муҳимроқ иши бўлмаслиги керак» деган ҳадисларини эсга олайлик.
Айрим муҳтарам ота-оналар фарзанди тарбиясига

ЭЪТИРОФ

Ўзбекистон Миллий университетининг ўзбек филологияси факультетига хушхабар тарқалди: доцент Норкул Бекмирзаев Халқаро антик дунё академияси аъзолигига қабул қилинибди. Дунё миқёсидаги бу нуфузли ташкилот турли йўналишда тадқиқот олиб бораётган олимларни ўз теварагига жипслаштириб, улар ишини мувофиқлаштириб боради. Ўзбекистонлик олимлар орасида академияга аъзо бўлганлар сони анчагина.

Xushxabar

Норкул Бекмирзаев риторика, яъни нутқ маданияти билан шугулланиб келади. Илк пойдевори қадим юнон мамлакатига қўйилган бу соҳага бутунги кунда қизиқиш катта. «Нутқ маданияти» мавзуси турли давлатларда турлича ўрганилмоқда ва тадқиқ этилмоқда. Жумладан, Ўзбекистон Миллий университети ўқитувчиси Норкул Бекмирзаев анча йиллардан бери ана шу йўналишдаги тадқиқотларини жамоатчилик ҳукмига ҳавола этиб келаяпти. Домланинг «Нотиқлик санъати сирлари», «Нотиқлик санъати», «Нутқ маданияти ва нотиқлик санъати», «Нотиқнинг ён дафтари», «Нотиқлик санъати асослари» деб номланган қўлланмалари нашр этилган. 2009 йилда «Нотиқлик санъати асослари» китоби «Йилнинг энг яхши дарслиги ва ўқув адабиёти муаллифи» кўрик-танловида иккинчи ўринга муносиб топилди.

Қўлланмалар яратиш билан бир вақтда Норкул Бекмирзаев ўз фаолиятини аудиториялар билан ҳам чамбарчас болаган. Адлия вазирлиги қошидаги юристлар малакасини ошириш маркази, Касб-ҳунар таълимини ривожлантириш институти, Авлоний номидаги ХТХҚТМОМИ, Имом ал-Бухорий халқаро илмий маркази тингловчилари олимнинг нутқ маданиятини эгаллашга доир бир-биридан қизиқарли маърузаларини тинглашади, ундан маслаҳат ва йўл-йўриқ сўрашади.

«Чиройли нутқ фақат аудиторияда эмас, ҳар қандай ҳолатда керак. Фикрни раvon, лўнда, бенуқсон ифодалаш — нутқ маданияти фанининг асосидир. Бу борадаги излашларимни янада чуқурлаштириш ниятидаман», дейди Халқаро академия аъзоси.

Х.ТҶИМАНОВА

БОБОЛАРДАН ИБРАТ ОЛИНГ

мад Бобурнинг «Бобурнома»сида халқимизнинг кўп мингйиллик таърибаси асосида миллий тарбиянинг ноёб кўринишлари акс этганки, уларда илгари сурилган гоғлар ҳозирга қадар ўз долзарблигини йўқотмаган.

Мураббиймиз. Ҳукумати- миз томонидан ёшларга яратилаётган шарт-шароитлар бизга фахрлиши ва мамнуният ҳиссини беради. Шунга яраша фарзандларимизнинг билими ва салоҳияти ошиб борапти. Аммо айрим ёшларнинг турмуш тарзини кузатсак, уларнинг миллий тарбиядан бироз узоқлашаётгани сезилади. Бу ҳолатнинг вужудга келиши, оиладаги тарбиявий муҳит билан боғлиқ.

Сеvimли ёзувчимиз Ойбекнинг «Навоий» романи асосида яратилган видеофильмда Алишер ва унинг дўсти Ҳусайн Бойқаронинг тарбия топишида оилавий

дир. Ҳозир бундай ҳолатга гувоҳ бўлмасак ҳам, эшик тақиллатиб кирадиган йигит-қизларимизни кўриб, одо-бига таҳсин ўқиймиз. Оталар ўглининг ҳафта давомида қилган ижобий ва салбий юмушларини таҳлил қилиб, рағбатлантирса ёки жазоласа, бола тарбиясида ижобий натижа бериши тайин.

Президентимиз Ислам Каримовнинг: «Юксак маънавият — энгилмас куч» асариде келтирилганидек, «Албатта, таълим-тарбия онг маҳсули, лекин айни вақтда онг даражаси ва унинг ривожини ҳам белгилайдиган, яъни халқ маънавиятини шакллантирадиган ва бойи-тадиган энг муҳим омилдир. Бинобарин, таълим-тарбия тизимини ва шу асосда онгни ўзгартирмасдан туриб, маънавиятни ривожлантириб бўлмайдми». Бу сўзлар таълим-тарбияга бўлган эътиборимизни янада кучайтиради.

Таълим-тарбия жараёни-

билиб-билмай пугур етказишмоқда. Улар истаган нарсани ҳуда-бехудага олиб бериш, айтганини муҳайё қилиш фарзандларини худбинлик кўчасига олиб кираётганини ота-оналар кеч англаб етишмоқда. Ножўя ҳаракат қилган маҳалланинг боласига танбех беришимиз, эътиборли бўлишимиз зарур. Ҳар бир бола мамлакатимиз келажаги эканини нутқмайлик!

Бундан икки йил муқаддам Халқ таълими вазирлиги ташаббуси билан умумтаълим мактабларида «Оталар мажлиси»ни ўтказишга киришилган эди. Ана шу анъана яна давом эттирилса, ўйлаймизки, фарзандларимиз тарбиясида янада ижобий натижага эришамиз.

Собитхон ТОШПҮЛАТОВ,
Аҳадхон БАННАЕВ,
Мухторжон СОБИРОВ,
Наманган шаҳридаги
14-, 15-, 40-мактаб
директорлари

“АТИРГУЛ” ТАНЛОВИГА МАРҲАМАТ!

Ўзбекистон Журналистлари ижодий уюшмаси журналист хотин-қизларнинг касб маҳорати ва интеллектуал савиясини юксалтириш ҳамда мамлакатнинг ижтимоий ҳаётидаги фаоллигини ошириш мақсадида 8 март — Халқаро хотин-қизлар кунига бағишланган анъанавий «Атиргул» кўрик-танловини эълон қилади.

Танловга тақдим этиладиган материалларда хотин-қизларнинг жамиятдаги ўрни ва нуфузини юксалтиришга, уларнинг ҳақ-ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини таъминлашга, аҳолининг репродуктив саломатлигини мустаҳкамлашга, оналик ва болаликни муҳофаза қилишга, шунингдек, интеллектуал ва маънавий етук ёш авлодни вояга етказишга қаратилган мавзулар ёритилган бўлиши керак.

Танловга 2010 йилнинг 1 мартидан 2011 йилнинг 15 февралигача босма оммавий ахборот воситаларида эълон қилинган, телевидение ва радио орқали эфирга узатилган ҳамда интернет нашрларида берилган материаллар 2011 йилнинг 20 февралигача қабул қилинади.

Танлов гоғлибларига диплом ва қимматбаҳо совғалар 8 март — Халқаро хотин-қизлар кунини байрами арафасида топширилади.

Танловга тақдим этилаётган ижодий ишларга муаллиф ва унинг профессионал фаолияти тўғрисида қисқача маълумот, паспорт нусхаси, манзили ва боғлиқ телефонлари илова қилиниши керак.

Материаллар «Атиргул» танловига деб кўрсатилган ҳолда қўйидаги манзилга юборилиши лозим:

100129, Тошкент ш., Навоий кўчаси, 30-уй,
3-қават, 35- ва 37- хоналар.
Ўзбекистон Журналистлари ижодий уюшмаси
Тел: 244-64-61; 244-37-87.
E-mail: ljod@sarkor.uz

Ҳар кунини ўқишга, ишга борамиз, жамоат жойларида, дўкон ва бозорларда

турли феъл-атворли кишилар билан муомала қиламиз. Инсонийлик белгиси, кўрки ҳисобланмиш нутқ маданияти асосида юзага келадиган одамлараро муомала жараёнига эътибор берганмисиз?

Бир гал ишга кетаётми, беихтиёр икки қизнинг суҳбатига гувоҳ бўлдим:

— Ў, Сайи, довдир, “3” баҳо қўйса

Ta'kid

сиз бўлмас”, деганларидек, улардан фарқли ўлароқ, оддийгина сўзлашув қоидаларини билмай, тилимиз софлигига пугур етказайтган ёшлар ҳам йўқ эмас.

Юқоридаги каби ҳолатларга дуч келганимда, улар ўз укаю сингилларига ҳам шу оҳангда муомала қилиши ва бу улар тарбиясига салбий таъсир кўрсатиши хусусида ўйланиб қоламан. Кичкинтойлар эса, катталардан эшитганларини дарров кулоқларига қуйиб олиша-

МУОМАЛА — ИНСОН ЗИЙНАТИ

индамай туравердингми, аврамадингми?

— Э-э, дарсни билмасам, нима қилай?

— Бундоғ айлантриб, кулоғига “лапша” осмисанми.

— Овсармисан, савол беравериб “мазгини” қотирворди-ку...”.

Ёшлар бу сингари адабий тил учун бегона сўзлар, ахлоқий меъёрларга мувофиқ келмайдиган иборалар юзага келтирган “муомала маданияти”ни қардан ўрганишяпти? Балки, бунга сабаб — аксарият ёшларнинг китоб ўқимай қўйганлиги эмасмикан?

Бугунги ёшлар орасида ақлли, қобилиятли, иқтидорлилар кўплигини кўриб қувонасан киши. Лекин “гуруч курмак-

ди ва сал фурсатдан кейин қоғилдек қилиб катталарнинг ўзига қайтаради, кўчага, боғчага, мактабга бориб ўртоқларига айтади. Қарабсизки, боланинг луғат бойлиги ана шундай бемаъни сўзлар ҳисобига “бойиб” боради.

Ўзбек тили чиройли муомалани таъминлай оладиган луғат бойлигига эга. Беўхшов муносабатлардан қочиш халқимизга, миллатимизга бўлган ҳурматимизни оддийгина — бир-биримизга бўлган чиройли муомаламиз орқали намойиш этиш даври етди. Ташқи гўзалликка ҳамоҳанг тарзда сийратни ҳам гўзаллаштириб бора олган инсонгина ўзгалар хурмат-эътиборига лойиқдир.

Қамола АҲМЕДОВА,
талаба

ҲАРАКАТДА БАРАКАТ

Хонқа тумани Навхос қишлоғида жойлашган 34-мактабдаги ободончилик ишлари кўнгилни қувонтиради. Ўқув масканининг теварак-атрофида минг тупдан зиёд мева ва манзарали дарахлар мактабга кўрк бериб турибди. Бандидан узилиб она замин бағрига тўкилаётган уюм-уюм яроқларни ўн метрлар узунликдаги махсус қазилган чуқурга тўкаётган кишилар ҳаракатиға изох бераман, мактаб директори шундай дейди: «Биз яроқларни кераксиз чиқит каби ёқиб ташламаймиз. Аксинча, яроқларни кўмиб, undan chirindi ўрнида фойдаланамиз. Мана шу чуқурлик иссиқхона вазифасини ўтайди. Баҳорги кўчатлар учун яшиғина ҳосилдор ерга айланади. Помидор,

булғор қалампери, қарам каби сабзавот кўчатларини эрта баҳорда аҳолиға сотамиз.

20 сотих ердан унумли фойдаланишға ўрганиб қолган жамоа кўл қовуштириб ўтиришни эп кўришмайди. Ўрикнинг данағидан ниҳол етиштириш дейсизми, терак кўпайтиришми, атиргул кўчатлари етиштириш... Хуллас, меҳнатға ўрганган одамлар бекорчиликни ёмон кўришадди. Шунинг учун ҳам уларнинг даромадлари яшиғина. Ҳаракатда барака бор, деганлари шу бўлса керак.

Осмонға буй чўзиб 700 тупдан зиёд турган тераклар ва иссиқхонада етиштириладиган кўчатлардан келадиغان маб-

лагдан кам таъминланган оила фарзандларига ёрдам ажратилади, ўқув жиҳозлари, дарсликлар бепул берилади. Мактабнинг ички ва ташқи таъмирлаш ишларига сарфланади. Энг аълочи ўқувчилар стипендия билан рағбатлантири-

ишда биология фани ўқитувчилари Нарғиза Жабборова, Умида Йўлдошева, Муқаддас Исоқова, Зулфия Ражабова-нинг ёрдами катта. Тўғарак ўқувчилари эса пайвандлашни ҳам ўрганишадди.

— «Йил мактаби - 2009» кўрик-танловининг вилоят босқичида иштирок этиб, яшиғина кўрсаткичға эришдик, — дейди ўқув масканининг олий тоифали математика фани ўқитувчиси Норгул Жабборова.

Шунингдек, рус тили фани ўқитувчиси Ширин Жуманиёзова, бошланғич синф ўқитувчиси Ремажон Болтаева, математика фанидан сабоқ бераётган Гулнора Раҳмонованинг

илғор иш тажрибалари оммалаштирилган.

Спортға иқлосманд ўқувчиларнинг ютуқлари ҳам қувонарли. Турли хил спорт мусобақаларида фаол иштирок этаётган ёшларнинг кўксини медаллар беэаб турибди. 7-синф ўқувчиси Мўминбой Ўринов қаратэ, турон якка кураши бўйича мусобақаларда иккита бронза медал ва битта олтин медални кўлга киритган. 6-синф ўқувчиси Шаҳзод Курбонбоев қаратэ бўйича республика биринчилиғида олтин медалға сазовор бўлган.

Навхослик ўқитувчи ва ўқувчилар эса «Меҳнатимиз ютуқларни, ютуқларимиз гуруримизни оширмоқда» деган шор билан доимо ҳаракат ва изланишда давом этишмоқда.

Феруза ТАНГРИБЕРГАНОВА

Хоразм вилояти

Mening maktabim — mening faxrim

— Кеч кузақда ўрикнинг данағи ерга кўмиб чиқилади, — дейди мактаб раҳбари Мейлибой Юсупов. — Данақлар қаттиқ қишда чарсиллаб иккиға ажралади. Эрта баҳордан ниш отади. Бир йилда, қараб-сизки, бинойидек ниҳолға айланади. Иккинчи йили ниҳоллар пайванд қилинади. Бу

BILIMLAR SALTANATI OSTONASI

Ayni paytda yurtimizdagi umumta'lim maktablarida 1-sinf o'quvchilarining savodxonlik bayrami keng nishonlanayapti. Har bir o'qituvchi-yu o'quvchilar bu kunning esda qolarli darajada o'tishi uchun astoydil harakat qilmoqda. Bayramning bayramday o'tishi uchun, birinchi navbatda, oldindan tayyorlangan dastur kerak. Chirchiq shahridagi 2-maktabning boshlang'ich sinf o'qituvchilari tayyorlagan quyidagi senariy sizga yordam beradi, degan umiddamiz.

1-boshlovchi: Assalomu alaykum, aziz ustozlar, hurmatli ota-onalar!
2-boshlovchi: Assalomu alaykum, qadrli mehmonlar, shirin-shakar bolajonlar! Bugungi savodxonlik bayramiga xush kelibsiz.
1-boshlovchi: Mana, kechagina o'yin bilan band bo'lgan jajji bolakaylar ustozlari yordamida «Alifbe» saboqlarini olib, bilimlar saltanatiga dadil qadam qo'ydingiz. Bugun ular o'qish-yozishni, hisoblashni qunt bilan o'rganmoqdalar.
2-boshlovchi: Yurtimizda bayramlar ko'p, to'ylar ko'p, Orzu, havas, intilishlar, o'ylar ko'p. O'zbekiston madhi yangrab taralar,

1-boshlovchi: Bayramning sababkori, Bilimlar poydevori. Ma'noli, shirin so'zi, Qani «Alifbe» o'zi?
2-boshlovchi: «Alifbe»ni chaqirsak, Bolalar, qarsak chalsak.
Bolalar: «Alifbe»-jon, kelaqol, Olqishlaymiz quloq sol.
Alifbe: Assalomu alaykum, aziz ota-onalar, qadrdon bolalar.
Bolalar: Assalomu alaykum.
Alifbe:

Alifbodagi har bir harf tilga kirib, she'rlar o'qiydi. O'rganan va egallagan bilimlarini namoyish etadi.

Alifbe: Bolajonlar, siz mendan, Ko'p narsalar bilibsiz. Qoyilman zehningizga, Duru gavhar teribsiz.
1-boshlovchi: Voy, qaranglar, davramizga kim kirib kelyapti?
2-boshlovchi: Baxt va ezgulik elchisi Humo qushi! Marhabo, davramizga xush kelibsiz!
Humo qushi: Salom, aziz bolalar, Yuzi qirmiz lolalar.
Bolalar: Salom, Ezgulik elchisi — Humo!
Humo qushi: Biz qayerga kelib qoldik? Bu malika-yu shahzodalar kimlar?
1-boshlovchi: Siz Chirchiq shahri-

Senariy

Sizga qadrdon el-yurt, Nomini aytinchi, but. **Bolalar:** O'zbekiston.
Humo qushi: Vatan nima?
Bolalar: Vatan — tug'ilib o'sgan joyimiz, maktabimiz, shahrimiz, go'zal diyorumiz.

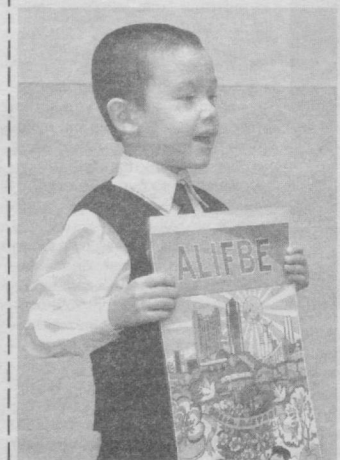
Humo qushi: Barakalla, bolajonlar. Endi «Alifbe»ni kuzatib qo'ysak ham bo'ladi. Ancha bilimlarga ega bo'libsiz. Davraga Yalmog'iz kampir kirib keladi.
Yalmog'iz: Ha-ha, ha, mana, qayerda ekan «Alifbe»? Uni o'zimiz bilan olib ketaman. Shunda butun dunyo bolalari savodsiz qoladi. Rozimisiz?
Bolalar: Yo'q-yo'q!
Yalmog'iz: Unda men topishmoq aytaman, sizlar topasiz.
Bolalar: Xo'p-xo'p!
Yalmog'iz: Qat-qat qatlama, Aqling bo'lsa, tashlama.
Bolalar: Kitob.
Yalmog'iz: Bir parcha patir, Olamga tatir.
Bolalar: Oy.
Yalmog'iz: Barakalla, bolalar, juda bilimdon ekansizlar.

1-boshlovchi: Buvijon, keling, mehmonimiz bo'ling.
Yalmog'iz: Rahmat, bolalar, rahmat.
2-boshlovchi: Bolalar, endi «Alifbe» bilan xayrlashamiz.
Bolalar: Xayr, «Alifbe», xayr, Senga ko'pdan-ko'p rahmat.
Hamma birgalikda: Marhabo, «O'qish kitob», Charaqla, go'yo oftob. Nur sochib olg'a boshla, Biz bilan bo'lg'in oshna. Sahnaga O'qish va ona tili kitoblari tashrif buyuradi va o'zlarini tanishtiradi.
O'quvchi: O'qiyman suyub, Zehnimni qo'yib. Kitob, mehningga, Bo'larmi to'yib?!

1-boshlovchi: Do'stlar, ayrim bolalar kitobning qadriga yetmaydi, ularni yiritib, xafa qiladi. Sizlar unday qilmaysizlar-a?
Bolalar: Kitobim, bo'l xotirjam, Ozor bermaymiz hech ham.

Shundan so'ng Nasridin Afandi sahnaga kirib kelib, bolajonlarni bayram bilan tabriklaydi, ularga qiziqarli latifalar aytib beradi.
1-boshlovchi: Mana, aziz bolajonlar, qadrli mehmonlar! Bugungi bayramimiz ham o'z nihoyasiga yetmoqda. Barchangizni savodxonlik bayrami bilan tabriklaymiz.
2-boshlovchi: Sizlarga sihat-salomatlik, tinchlik-xotirjamlik, qut-baraka tilaymiz. Xayr, omon bo'ling!

Mavjuda SHEROVA, Gulshoda KENJAYEVA, Chirchiq shahridagi 2-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchilari

Yunusobod tumanidagi 313-maktabda o'quvchi-yoshlarni vatanparvarlik va milliy qadriyatlarimizga sadoqat ruhida tarbiyalash, ularda kitobni sevish ko'nikmasini shakllantirish, bilim cho'qqilarini egallashga rag'batlantirish maqsadida qator tadbirlar o'tkazib kelinmoqda. Maktabning 1-sinf o'quvchilari ishtirokida o'tgan Savodxonlik bayrami ayni maqsadga yo'naltirildi.
Maktabda ilk saboqni olib, kitobga oshno bo'lgan bolajonlar o'z savodxonligini namoyish etish barobarida jozibali raqs va qo'shiqlari bilan barchaga xushnudlik ulashdi.

Yolqin SHAMSIDDINOV olgan suratlar.

Dildan kuylab jo'r bo'laylik, jo'ralar. O'zbekiston Respublikasining davlat madhiyasi yangraydi. Keyin musiqa sadolari ostida davraga bolajonlar kirib keladilar.
1-o'quvchi: So'zimiz boshi assalom, Ish boshidir intizom. Mehmonlarga chin dildan, Ko'rsatamiz ehtirom.
2-o'quvchi: Alifbeni yod oldim, Harflar tilisimdirlar go'yo. «Ona», «lola», «Vatan», «non», Mazmuni tengsiz dunyo.

Savodxonlik muborak, Bayram — shodlik muborak.
Bolalar: Alifbejon, sengadir ta'zim, Sen tufayli biyroridir so'zim.
Alifbe: Xo'sh, bolalar, aytinchi dildan, Nimalarni bildingiz mendan?
Bolalar: Chiziqchalar chizishni, Yozishni va o'qishni.
1-boshlovchi: Harflar kirmoqchi so'zga, Qani, ne derkin bizga?

dagi 2-maktabga tashrif buyurdingiz. Bu yerda 1-sinf o'quvchilarining savodxonlik bayrami o'tkazilmoqda.
2-boshlovchi: Bular esa o'quvchilar.
Humo qushi: Qani, bolalar, mening savolimga javob bera olasizlarmi?
Bolalar (jo'r bolib): Ha.
Humo qushi: Unib-o'sgan joyingiz, Qishlog'ingiz, soyingiz,

Тасаввур қилинг, кўз ўнгингизда мавжланиб, тўлқинлари қирғоқ узра урлаётган денгиз. Унинг қаърида кечадиган ҳаёт нақадар сир-синоатга бойлиги ҳақида ўйлаб кўрганмисиз? Сарҳадсиз денгизнинг оҳанрабо-си нимада экан? Эҳтимол, одамзод денгизни тириклик тимсоли сифатида қабул қилгани учун унинг туб-тубида кечадиган ҳаётни билишга ошқира.

Сув ости ҳаёти, ўсимликлар олами чиндан-да жозибадор. Микроорганизмлардан ҳосил бўлган катта-кичик мавжудотлар эса денгиз ва океан сувларида ўзига хос муҳитни яратди. Ана шундайлардан бири улкан маржон қоялардир.

КОВАКИЧАКЛИЛАР МАКОНИ

Денгиз сувидаги оҳақтош минералларни сўриб олувчи ва улардан ташқи кўриниши ко-сасимон шакл ҳосил қилувчи майда полиплар (қимирламай, бир жойда яшайдиган коваки-чаклиларга мансуб денгиз жонзоти) маржон қояларини вужудга келтиради, дейилади «Живой мир энциклопедии» китобида. Бундай шакл-шамойил қояларнинг жипс ҳолда ушлаб турилишига имкон яра-тади.

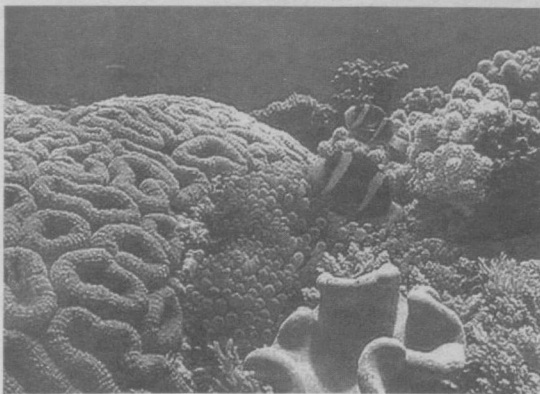
Денгизга қуёш нури туш-ганда, сув қаъридаги қоялар камалакнинг етти рангидек товланади. Унинг атрофида су-зиб юрвчи балиқлар эса шу қа-дар ранг-барангки, уларни бир-биридан ажратиш бўлмай-ди. Аслида бу гўзалликни май-да полиплар ҳосил қилади. Эътиборлиси, полиплар бир жойга муқим ўрнашиб олади, ҳар бирининг танаси калта ва майда қисқичлардан иборат бўлади. Бу мавжудотлар асо-сан митти организмлар билан озикланади.

ЭНГ УЛКАНИ — АТОЛЛА

Қадимда кемалар ёғочдан ясалган бўлгани учун денгиз-чи-ларга маржон қоялари му-аммо тўғдирган. Негаки, кема-нинг пастки қисми уларга урилганида катта зарар кўрган. Шу боис ҳам, сафар олдида-дан барча қоялар аниқлик билан харитага киритилганки, шу йўл билан ҳалокат содир бўлиши-нинг олдини олиш кўзда ту-тилган. «Википедия» электрон манбасида келтирилишича, денгиз ҳаётини ўрганган тад-қиқотчилар қояларни уч турга ажратилган.

Улардан биринчиси қирғоқ-даги маржон қоялар бўлиб, соҳилга жуда яқин масофада жойлашгани боис кўзга таш-ланиб туради. Мазкур жиҳат уларни тадқиқ этишга ҳам қулайлик яратгани сабабли маржон қоялар орасида айнан шу турдагилар батафсил ўр-ганилган.

Тўсиқ ҳосил қилувчи мар-жон қоялар қирғоқдан анча узоқда, соҳилга параллел ра-вишда жойлашади. Масалан, Австралиянинг катта тўсиқ мар-жон қояси қирғоқдан 250 ки-лометр узоқликда экани аниқ-ланган.

Атолла деб аталувчи мар-жон қоялар сўнги турга ман-суб бўлиб, ўз турдошларидан анча фарқ қилади. Улар саёз кўрфазда жойлашиб, бир-би-рига ҳалқа сингари туташиб кетади. Улар асосан вулкн-ларнинг тепасида вужудга кел-ган ва вулкн отилиши нати-жасида сувга чўкиб, кўрфаз ҳосил қилган. Атоллар асо-сан Ҳинд ва Тинч океанлари-нинг энг узоқ ва кимсасиз ороллари атрофида кенг тар-

МАРЖОН ҚОЯЛАР

уларсиз денгиз ҳаётини тасаввур қилиб бўлмайди

қалган. Чунончи, дунёдаги энг катта атолла Кважалеин Мар-шал ороллари атрофини иш-лоқ этган бўлиб, мутахассис-ларнинг айтишича, унинг уму-мий майдони Лондон шаҳри ҳудудидан ҳам каттароқ экан.

ШАКЛУ ШАМОЙИЛИ ТУРФА ХИЛ

Маълум бўлишича, маржон қоялардаги полип ва сув ўла-рига нур ҳамда озуқа жуда зар-рур. Полиплар қоянинг юза қисмига жойлашган бўлса, айни муддао. Сабаби, бунда озикланиш жараёни яхши ке-чади. Уларнинг айримлари алоҳида-алоҳида, қолганлари эса турли шаклдаги ранг-ба-ранг колонияларда ҳаёт кечи-ради. Энг тез ўсувчи маржон-лар шохсимон бўлиб, улар йи-лига 15 сантиметргача ўсар экан.

Мутахассисларнинг таъкид-лашича, бу шакл ён-атрофда-гиларга озуқа етказишда анча самаралидир, бироқ бунда қоялар анча мўрт бўлиши ҳам бор. Шунинг учун мазкур мар-жон қоялар сув сатҳининг яр-мигача, яъни сув анча сокин бўлган жойгача ўсади.

Бундан ташқари, яна бар-моксимон маржон қоялар ҳам бор. Маржон қоялари ичида энг мустаҳкам миасимон шаклдагилари экан. Зич кўри-нишдаги бу қоялар бошқала-рига нисбатан секин ўсиб, 200-300 йил деганда енгил автомобиль ҳажмига тенг

шаклга киради. Миасимон қоялар кўрфазда ҳам, атолла ўртасида ҳам ҳаёт кечири ола-ди. Қолаверса, улкан қадимий маржон қоялар ҳам борки, улар денгизда Сахрои Кабир-даги қум барханлари каби ман-зарани яратиши кузатилган.

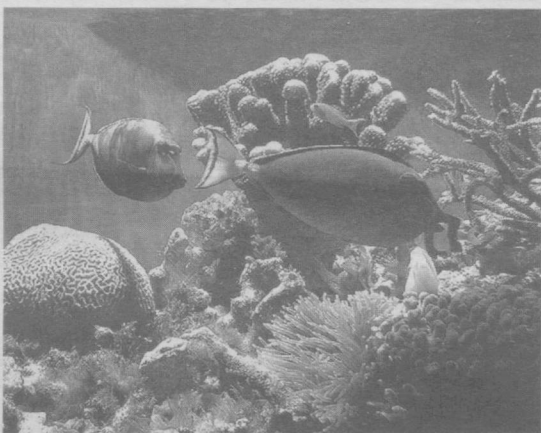
БУ ЕРДА КИМ ЯШАЙДИ?

Очиқ денгизга нисбатан маржон қояларида пана жой-лар кўп. Шу боис денгиз жон-зотларининг аксарияти улар-нинг атрофида йиғилган ҳолда умргузаронлик қилиши океа-нологлар томонидан кузати-лган. Хусусан, балиқлар учун қояларга яқинроқ юриш мақ-садга мувофиқдир. Негаки, эн-дигина увилдириқдан чиққан балиқчалар хавф сезиши бил-лан маржон қояларнинг те-шикларига беркинби олади. Бешиктерватар-креветка тури-га мансуб майда қисқичбақа-лар эса қоя юзасидаги тир-

эга. Бу каби сув организмла-ри билан моллюскалар ҳам озиклангани боис улар ниҳо-л-да секин ҳаракатланишга қарамай, ўз микроскопик тиш-лари билан маржон қояларга путур етказиши кузатилган. Қолаверса, қуруқликда яшов-чи моллюскаларга нисбатан сувда умргузаронлик қилди-ган турлари кўп экан. Бу эса, ўз навбатида, денгиз шиллик-кurtлари (моллюскаларнинг бошқача номи) маржон қоя-ли-га жиддий зарар етказиши мумкин бўлган жонзот, деган-дир.

АТИГИ БИТТАСИ ЕТАРЛИ...

Маржон қоялари уларга жипслаган атиги битта по-липдан ҳосил бўлиши бош-лар экан. Полиплар бир жой-да йиғилгач, ўзидан кўпайиб, улардан митти организмлар-нинг улкан «тўда»си ҳосил бўлади. Агар полипларнинг

қишларда яшади. Саккизоёқ-лар кундузи чқурликка беки-ниб, кечаси озуқа излаб у ер-дан чиқади. Шу тариқа, қоя-нинг ҳар бир қарчи ўзига хос хизмат вазифасини бажа-ради.

Маржон қояларни макон ай-лаган йиртқичлар очик денгиз-га кам чиқади. Улар асосан ўз «уй»ларида ўлжа қутиб ётади. Шундай жонзотлардан бири мурена, яъни танаси илонни-кига ўхшаш, жағи ўткир ва кўптишли балиқдир. Мурена-нинг 200га яқин тури борлиги аниқланган бўлиб, энг йирғи 3,5 метр узунликда ва эни одам танасидек келади. Та-насида тангачалари бўлмаган ранг-баранг муреналар кўзла-ри худди илонникидек, жаб-раларидан сув ҳайдаш учун оғзини катта очганида эса бу йиртқич сув ҳайвони янада кўрқинчли кўринади.

Аммо маржон қояларни ўзига макон қилган барча жон-зотлар ҳам мурена каби хавф-ли эмас. Аҳамиятлиси, минг-лаб сув жонзотларига уя ва-зифасини ўтайдиган денгиз қояларини, ўз навбатида, ба-лиқлар ҳам актиния, асцидий, булут номили майда микро-организмлардан тозалайди.

Маржон қоялирига «ўрна-шиб» оладиган ушбу микро-организмларнинг аксарият қисми бир хил ҳаёт тарзига

бирортаси тебранса, бошқала-ри ҳам унинг ҳаракатига мос равишда қимирлайди. Тадқи-қотчиларнинг сўзларига қара-ганда, шундай полиплар бор-ки, уларни бир-биридан аж-ратиб бўлмайди. Бу эса ил-мий тилда организмнинг клон-ланиш жараёни, дея изохла-нади.

Кўпинча ой тўлган дамлар катта полиплар учун кўпайиш даври ҳисобланади. Айрим по-липлар сувда тухум ҳўжайра-лари, қолганлари урулганган тухумларни ажрата бошлайди. Вақти келиб, маржонларнинг майда личинкаси — планула-лар пайдо бўлади. Улар се-кин-аста денгиз оқимига мос-лашади ва қоянинг устки қис-мига жойлашади. Шу тариқа, у ўзи учун жой танлайди.

Океанолог олимларнинг таъкидлашича, маржон қоя-лари нафақат мафтункор, балки шовқин-сурони билан ҳам ки-шини ажаблантиради экан. Бун-дай баланд товушларни эса уларнинг атрофида тўпланган полиплар билан бир вақтда тўтиқуш-балиқлар чиқаради. Мазкур турдаги балиқлар тум-шуксимон жағи билан маржон қояларнинг дончаларини ке-мира бошлайди. Уваланган маржон дончалари бўлса, оҳақтош каби парчаланadi. Эътиборлиси, тўтиқуш-балиқ йилига тонналаб маржон

Tabiat va biz

қояларга қирон келтириши мумкин экан. Мутахассислар агар қоялар секинроқ ўсгани-да балиқнинг бу турга озуқа етарли бўлмай, аллақачон йўқ бўлиб кетиши мумкин эди, деган фикрда.

Лекин маржон қоялар бил-лан бошқа жонзотлар ҳам озикланади. Масалан, Тинч океанининг фарбий қисмида жон сақловчи денгиз юлдузи ана шундай сув жонзотлари-дан биридир. У қояларда су-зиб, маржонларнинг митти қисмларини озуқа сифатида истеъмол қилади. Авваллари шундай бўлса-да, уларнинг полипларга зарари теғмайди, деган қараш бор эди. Бироқ охириги йилларда юлдузлар тўсиқли маржон қояларини емириб бораётгани аниқлан-ди. Бу ҳолат, табиийки, эко-лог олимлари ўйлантира бош-лади.

ОДАМЗОД ҚИЗИКИШИ ЁКИ АКС ТАЪСИР САМАРАСИ

Маълумотларга кўра, ўтган асрнинг 50-йилларидан бош-лаб маржон қоялирига инсон-ларнинг қизиқиши орта бор-ди. Миллионлаб одамлар ўз кўзлари билан улардаги мўъжизакор ва жўшқин ҳаёт-ни кўришга интилмоқда. Аммо бир қарашда беозор кўринган бу қизиқиш маржон қоялари учун улкан хавф тўғдирши мумкин экани бугунга келиб маълум бўлмоқда. Аниқроғи, Ер шарининг қатор минтақа-ларида акваланг ва дайфинг (сув қаърига шўнғиш машгу-лот) ишқибозлари, денгизда ов қилишни хушловчилар ту-файли қояларнинг сalkam тенг яриига жиддий путур етмоқ-да. Сайёрамизнинг шарқий оқимларидаги маржон қоялар-нинг тур сифатида йўқолиб кетаётгани эса, айниқса, ачи-нарлидир.

Тадқиқотчилар агар денгиз-даги овлар тўхтатилса, қоялар ва сув жонзотларининг миқдори аввалги ҳолига келишини таъкидлашмоқда. Бироқ дунё-даги баъзи минтақаларда аҳоли балиқчилик билан кун кўришга мажбур. Балиқлар-нинг яшаш манбаи эса мар-жон қоялардир.

Шу билан бирга, сув бўйи-даги даракларнинг беаёв кели-лиши натижасида ҳам минг-лаб полиплар ноҳуд бўлмоқ-да. Яна, қурилиш материал-ларини етказиб бевуричи воси-та ҳисобланган денгиз кема-лари маржонларга тиклаб бўлмайдиган зарар етказмоқ-да. Айни пайтда энг катта сал-бий таъсир ҳаво ҳароратининг кескин кўтарилиши билан боғ-лиқ эканини ҳам океанолог-лар таъкидлашапти. Чунки маржон қояларга мўътадил ҳаво керак, ўта иссиқ сув эса уларга зарар келтираркан.

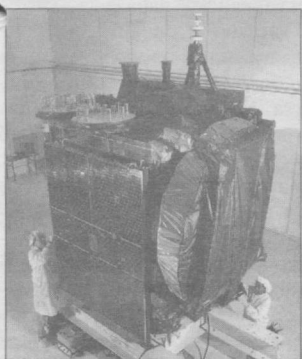
Маржон қоялар табиат ва одамзод ўртасидаги узвий боғ-лиқликни таъмин этувчи, ул-кан денгиз ва океанлар эко-тизмидида муҳим ўрин тутувчи табиат ҳосиласидир. Аммо унга етказилаётган зарар тез ора-да улкан экологик муаммолар-нинг келиб чиқишига сабаб бўлиши ҳеч гап эмас. Айнан шу сабаб дунё океанологлари уларни асрашни долзарб ма-сала сирасига киритишни маъқул кўришмоқда.

Чингиз РАИМБЕРДИЕВ
тайёрлади.

«ГАЛАКСИ-15» ЯНА ЎЗ ИШINI БОШЛАЙДИ

Хажми икки тоннага тенг «Галакси-15» алоқа йўлдоши тез орада яна ўз фаолиятини бошлаши ҳақида space.com сайтида хабар берилди. Аслида «Интелсат» («Intelsat») компаниясига қарашли мазкур курилма 2005 йили орбитага чиқарилиб, беш йил давомида режали тартибда ишлаб келган. Лекин ўтган йилнинг баҳоридан бошлаб Ердан узатилаётган буйруқлар етиб бормасдан, белгиланган ҳаракат траекториясидан четлаша бошлади. Олимларнинг таъкидлашича, бундай носозликларга қуёш шамоли сабаб бўлган.

Курилманинг ўз траекториясидан оғиб кетиши бошқа йўлдошлар ҳаракати учун хавф тугдираётгани боис «Галакси-15»ни мутахассислар ҳар қандай усуллар билан ишдан чиқаришга ҳаракат қилишди.

Бунда улар, хусусан, электр таъминоти тизимига фаолиятни қайтадан бошлаш тўғрисидаги буйруқни беришга уринаётган эдилар. Лекин мавжуд муаммо ўз-ўзидан ҳал этилди. Аниқроғи, учувчисиз бошқариладиган сунъий йўлдошнинг қуёш панеллари Қуёшга қаратилмагани учун қуввати тугаган. Натижада, тизимнинг дастурий таъминоти автоматик равишда қайта юкланган ва Ердан узатиб берилётган сигналларни қабул қила бошлаган.

«Интелсат» компанияси расмий вакиллари берган маълумотларга кўра, айни пайтда йўлдош хавфсиз фаолият тизимига ўтказилган ва унинг ишлаши атрофдаги бошқа бу каби курилмаларга ҳалал бермайди. Шу билан бирга, қатор текширувлардан сўнг курилмани орбитага қайтариш ва уни синчиклаб текшириш режалаштирилаётгани ҳам маълум қилинди. Шунга қарамай, ҳозирнинг ўзидаёқ муҳандислар «Галакси-15» алоқа йўлдошининг ўз фаолиятини қисқа муддатда тиклаши эҳтимоли жуда юқорилигини таъкидлашмоқда.

МИКРОБГА ҚАРШИ ҚОПЛАМА

Маълумки, дельфинсимонлар оиласига мансуб сув ҳайвонлари ўзига хос тери қопламасига эга. Уларнинг айнан шу жиҳати Сингапурдаги илм-фан, техника ва тадқиқотчилик ишлари агентлиги қошидаги Наноимпринт ишлаб чиқариш консорциуми мутахассисларини ноодатий маҳсулот яратишга ундади. Аниқроғи, улар таркибида кимёвий моддалар бўлмаган бактерияга қарши синтетик қопламаларни ишлаб чиқишди, дейилади «Сайнс Дэйли» манбасида.

Тадқиқотчиларнинг айтишича, наноимпринт бу табиатда учрайдиган қопламаларнинг хусусиятларини ўзида муҳассам этувчи, оддий технология асосида яратилган мураккаб нанотузилмадир. Эътиборлиси, мазкур технология ёрдамида сунъий материаллар люминесцентлик (газ, суюқлик ёки қаттиқ жисмнинг совуқ ҳолда нурланиши), сув ўтказмаслик ва иссиқлик ёки ёруғликни қайтариш каби табиий хусусиятларга эга бўлади.

— Янги турдаги қоплама организмни тилларанг стафилококк ва таёқсимон ичак микроби каби бактериялар туфайли ривожланадиган касалликлардан ҳимоя қилишга ёрдам беради, — деди тадқиқотчилардан бири Стив Грин. — Қолаверса, унинг ютуқли томони фақат бунда эмас. У яна турли объектларни ташқи томондан, масалан, тиббий жиҳозлар, линза ва ҳаттоки кема елканларини ҳам ҳар хил зарбалардан ҳимоя қилиши мумкин.

Энг аҳамиятлиси, бу қопламалар ҳозирда кенг тарқалган бактерияларга қарши курашиш воситаларига нисбатан анча хавфсиз. Негаки, микробга қарши янги қопламадан фарқли равишда уларнинг таркибида металл ионлари, кимёвий моддалар қузатилади, ишлаб чиқариш пайтида бу маҳсулотлар ультрабинафша нурлари таъсири остида ҳам бўлади.

Маълумот ўрнида таъкидлаш зарурки, ноодатий қопламани ишлаб чиқишда АКШнинг «Эй-Ти-Ар-Эм» («ATRM»), «Нипро» («Nipro»), Япониянинг «Хоя» («Hoya»), Даниянинг «НИЛТ» («NILT») ва Буюк Британиянинг «Экзо Нобел» («Akzo Nobel») компаниялари ўзаро ҳамкорликда иш олиб борган.

АФСОНАВИЙ САРОЙ ҚОЛДИҚЛАРИ ТОПИЛДИ

Нагаокакё (Япония)да археологлар қазилма ишлари давомида Нара (710—794 йиллар) даврига оид афсонавий император саройини ўраб турган девор қолдиқларини топишган. Уларнинг фикрича, ушбу қадимий деворни ўтмишда ички томондан устунлар суяб турган экан, дейилади «Компьюлента» электрон саҳифасида.

Олимлар мазкур девор «Сёку нохонга» номли тарихий илмий асарда тилга олинган император Камму саройининг фарбий қисми бўлиши мумкин, дейишмоқда. Асарда ёзилишича, ҳукмдор 789 йили Фарбий саройдан Шарқийсига кўчиб ўтган экан. Қолаверса, 780 квадрат метрга тенг худудни синчиклаб ўргангандан сўнг тадқиқотчилар 21та қоқиб қўйилган устунлар ўрнини, шунингдек, бу чуқурлар бўйлаб тош ётқизилган 4та захни қочирish мақсадида курилган хандақларни ҳам топишган.

Тадқиқот натижалари, устунлар 2,4-3 метр ораллиғига қўқилганини кўрсатди. Археологларнинг тахминига кўра, жанубдан шимолга қараб чўзилган девор узунлиги 145 метрга тенг бўлган экан. Ҳозирда тадқиқотчилар қазилма ишларини давом эттирмоқда.

САҲРОДА ЁМФИР ҲОСИЛ ҚИЛИШ МУМКИНИМИ?

Швейцариялик олимлар саҳрода ёғингарчиликни ҳосил қилиши мумкин бўлган ускунани яратишга муваффақ бўлди. «Км Ньос» манбасида таъкидлашчи, инновацион ишланма Бирлашган Араб Амирликлари томонидан молиялаштирилган.

Жараёнда швейцариялик тадқиқотчилар курилмани ишлаб чиқишда рус олими Александр Чивевскийнинг хавони ионлаш тажрибаларини асос қилиб олишган. Иланиш эса ўтган йили июнь ойида бошлаб юборилган. Ушанда Абу-Дабига 20та ион ҳосил қилувчи курилмалар ўрна ёғингарчилик ҳосил қилинган.

— Мазкур технология ҳаво намлиги даражаси 30 фойздан ошган ҳолда иш бериши мумкин, — деди тадқиқотчи Рожер Брингсхэм. — Шу сабаб ҳам янги ускунанинг ишлашини текшириш учун синов майдончаси сифатида денгиз соҳилида жойлашган Бирлашган Араб Амирликлари ҳудуди танланди.

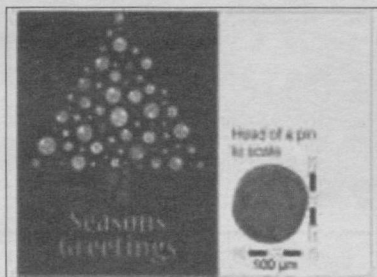
Олимлар соддалаштириб «ёмғир қақирувчи ускуна» дея номлаётган ушбу курилма бир неча ион ҳосил қилувчи қисмлардан иборат бўлиб, улар атмосферага катта миқдорда зарядланган зарраларни чиқаради. Ўз навбатида, ионлар чанг зарралари билан бирлашган ҳолда иссиқ ҳаво таъсирида юқорига кўтарилади. Кейин ионлар атмосферадаги сув зарраларини ўзига тортади, чанг эса ҳосил бўлаётган булутларни тўйинтириб, момақалдирак қузатилишига ҳам туртки бўлади.

Ихтиро амалий самарга эга. Бошқача қилиб айтганда, унинг ёрдамида ёғинларни йиғиш, тозалаш ва тўплаш имкони туғилади. Шунингдек, мазкур технология амалдаги денгиз сувини чучулаштириш жараёнига нисбатан анча тежамли экан. Алоҳида айтиш жоизки, янги технология нуфузли Макс Планк номидаги Берлин метеорология институти томонидан маъқулланган.

ЭНГ МИТТИ НАНОТАБРИКНОМА

Глазго университети(Шотландия) олимлари томонидан нанотехнологиялар ёрдамида дунёдаги энг кичик Янги йил табрикномаси ишлаб чиқилди. Унинг ҳажми 200х290 микрогга тенг. Маълумотларга кўра, бундай табрикноманинг 8 276 таси оддий почта маркасига ва 500 мингдан ортиги эса А5 форматдаги қоғозга бемалол жойлашиши мумкин экан. Бу ҳақида «Гизмаг» манбасида эълон қилинди.

Ўзига хос янги технологик табрикномада ранг-баранг ўйинчоқлар билан безатилган арча тасвири ва байрам табриги бор. Бу турдаги табрикномани яратишга олимлардаги янги технологиялар имкониятларини намоён этиш истаги туртки бўлган. Келгусида табрикнома учун қўлланилган наноматериалдан турли видеокамера, монитор ва телевизорларни ишлаб чиқаришда ҳам фойдаланилиши кўзда тутилмоқда.

ЯНГИ КОЛЛАЙДЕР — ИТАЛИЯДА

Келгусида Италияда йирик тажриба ускуналаридан бири янги «Супер-Би» коллайдери курилиши кўзда тутилмоқда, деб ёзади «Сайнс» илмий журнали. Уни барпо этиш жараёнида эса океанортида ишга туширилган ва 2009 йили ўз фаолиятини тўхтатган PEP-II коллайдерининг ташкилий қисмларидан фойдаланилади.

Ҳозирда маълум қилинишича, мамлакат ҳукумати томонидан курилмани яратиш учун маблағ ажратилган бўлиб, коллайдер бюджетни 40 миллион еврога тенг экан.

Коллайдердаги тажрибаларни олиб борувчи мутахассисларнинг айтишича, унда электронлар билан позитронлар тўқнашуви ҳосил қилинади. Бу жараёнда кўплаб янги турдаги зарралар, хусусан, В-мезонлар ҳам вужудга келади. Уларнинг пайдо бўлиш ва парчаланиш кўрсаткичларини тадқиқ этиш эса CP-симметрия номли ҳодисанинг бузилишини батафсил ўрганиш имконини беради. Маълумот ўрнида таъкидлаш зарурки, 2008 йили физика бўйича Нобель мукофоти айнан шу ҳодисанинг аниқлангани учун топширилган.

Шу билан бирга, мутахассислар янги «Супер-Би» коллайдерда ҳосил бўладиган В-мезонларнинг миқдори бу борада изланиш олиб бораётган ускуналардагидан ҳам 2 баробар кўпроқ бўлиши кутилаётганини айтишмоқда.

Наргиза РУСТАМБЕКОВА тайёрлади.

Овқатланиш, дарс қилиш, бирор нарса чизишда кўпчилигимиз хонтахтадан фойдаланамиз. Ушбу уй жиҳозининг ўзига хос узоқ тарихи бор. Тошдан ишланган хонтахта намунаси Ўзбекистон халқлари тарихи музейи залларидан бирида сақланмоқда.

Неча асрлардики, халқ усталари томонидан яратилиб келинаётган бу рўзгор буюми ҳанузгача ўз ўрнини йўқотгани йўқ. Қай бир ўзбек хонадонига борманг, албатта, хонтахта кўйиб, дастурхон ёзилади. Ихчам, бежирим, хонадонга кўрк бағишлаб турадиган хонтахта тарихига назар ташлар эканмиз, унинг юртимизда яратилгани ҳақиқатга анча яқин, дейишимиз мумкин.

Ҳажман кичик, учбурчак ва оёқли, айланма хонтахта тоғ тошидан тарашланиб, қабила бошлиқлари (эрамиздан аввалги биринчи аср) буйруғига биноан яратилгани учун унга «хонтахта» номи берилган. У дастлаб хон саройлари, бекларнинг хонадонларини безаб келди. Кейинчалик ёғочдан хонтахта ясаш урф бўлди. Айниқса, Шарқ мамлакатларида хонтахтанинг қулайлиги маълум бўлгач, уни ишлаб чиқариш кенг тус олди. Ҳар бир шаҳар-

нинг хонтахтаси бир-бирдан ажралиб турган. Олдинги даврдаги хонтахталар қаттиқ, қурт тушмайдиган дарахтлардан ясалган бўлиб, уларда нақш кўринмайди (бундай хонтахталар турли музейлар экспонатига айланган). XIX-XX асрларга келиб, хонтахталарга нақш тушириш оммавийлик касб эта бошлади.

Ўзбекистон давлат санъат музейида истеъдодли усталар, Ўзбекистон халқ рассомлари — кўзонлик Қодиржон Ҳайдаров, тошкентлик Сулаймон Хўжаев, Мақсуд Қосимов, Олимжон Қосимжонов, Жалил Ҳақимов, Тоир Тўхтаўжаевнинг паргари, грих, ислимий ўймакорлик ва нақшларда бажарилган айланма, тўртқирра, саккиз қиррали хонтахталари намойишга кўйилиб, муҳлислар, қолаверса, хориж-

лик сайёҳлар эътиборини ҳам тортмоқда.

Халқимиз азалдан хонтахта атрофида ўтириб, таом тановул қилиб келган, суҳбат ва базмлар қурган. Бундай турмуш тарзимизга чет элликлар ҳам тан беришмоқда. Пухта ўйлаб топилган хонтахтанинг инсон саломатлигига кони фойда эканлиги ҳам эътироф этилмоқда.

Шифокорлар: «Стулда кўп ўтираверманг, бўғимларингизга туз йиғилади» дейишади. Хонтахтада эса истаганча ҳаракат

қилиш мумкин экан. Шу сабабли турли хил йиғин, тўймазракаларни хонтахта атрофида ўтказиш ўнғай. Таом тановул қилаётганимизда покизалик, одоб-ахлоққа эътибор берамиз. Мезбонлар ва меҳмонлар фойда-

ланишлари учун сочиқ ва салфеткалар қўйилади. Егулик (қатлама сомса)лар тўкилиб, уқаланиб кетгудек бўлса, тиззамизга сочиқ ёзмаз. Бирор жойга увоқ тушмайди. Ана, сизга хонтахтанинг яна бир хосияти. Ерга нон увоғи тушса, уни босиб ўтиш увол, катта гуноҳ. Доно халқимиз шу томонларини ҳам қадим замонлардан инобатга олган.

... Ҳозиргина кўчадан уйга кирдим. Қиш ҳавоси этни жунжиктирадиган даражада. Остона ҳатлашим билан хонадонимиздаги илиқ ҳарорат оғушига тушдим. Оила аъзоларим хонтахта атрофида ўтиришарди. Унинг устида дастурхон, буклаб қўйилган. Ҳадемай тушлик қиламиз. Косаларга сузилган таом дастурхонга қўйилади. Иштаҳа билан овқатланамиз, дастурхонга фотиҳа қиламиз. Барчамизнинг хизматимизда бўлаётган хонтахта атрофидаги суҳбат кўр олади. Небараларим мендан эртақ, афсоналар сўзлаб беришимни талаб қилади. Мен эса тирсақларимни хонтахтага тираб, оёқларимни унинг тагига узатиб, ҳикоямни бошлайман...

Маҳмуд АҲМЕДОВ,
санъатшунос

ГРИППДАН САҚЛАНИНГ

Грипп касаллигининг келиб чиқиши хасталикни кўзгатувчи А, В, С турдаги вируслар билан боғлиқ. Бу вируслар ташқи муҳитда яшашига ва кўпайишга мойил эмас. У инсон организмда кўпайиб, беморнинг йўталиши ва аксириши натижасида ташқи муҳитга чиқади. Соғлом одам касалликни бемор билан яқиндан мулоқот қилганда, юқори нафас йўли орқали юқтириши мумкин. Грипп касаллиги юқори нафас йўллари билан шиллиқ пардасига ўрнашиб қонга ўтади ва эпителий ҳужайралари фаолиятини издан чиқариб, асаб ва қон томир тизимининг шикастланишига олиб келади, шу билан бирга иккиламчи касалликнинг авж олишига замин яратди. Булар ўткир бронхит, сурункали бронхит, бронхитал астма ҳамда зотилжам касалликларидир.

Грипп вируси қуёш нури ва ёруғликда тез нобуд бўла-

ди. Шу сабабли бу касаллик қиш ва куз ойларида ҳаво кескин пасайганида кўпроқ кузатилади. Унинг хавфли томони — тез тарқаш хусусиятига эғалигидир.

ХАСТАЛИКНИНГ КЕЧИШ ДАВРИ

Касалликнинг яширин даври бир неча соатдан 2-3 кунгача давом этади. Бемор касаллик билан оғриганда, юқори ҳарорат, бош ҳамда мушаклардаги кучли оғриқ, қорин спазмлари, қайт қилиш, ич кетиши, бурундан шиллиқ модданинг мутгасил оқиши, тана қалтираши каби ҳолатлар кузатилади. Касаллик, асосан, болаларда оғир келади. Бунинг асоратлари зо-

тилжам, пневмония, бронхларнинг ўткир яллиғланиши, қулоқ ва бурун йўллари яллиғланиши билан яқун топиши мумкин.

ГРИППНИ ДАВОЛАШ

Юқоридики келтирилган

Salomatlik saboqlari

белгилар кузатилганда, бемор кўчада юрмаслиги, уй шароитида ётиб даволаниши лозим. Бемор шифокор маслаҳатига амал қилган ҳолда дори-дармонларни ўз вақтида истеъмол қилиши ва кўпроқ дармонга бой таломларни тановул қилиши керак. Шу билан бирга, малина, лимонли чой ва ило-

жи борича кўпроқ суюқлик ичиш касалликнинг асоратларини камайтиради.

Ҳар қандай антибиотик воситаларни ичишдан олдин шифокор билан маслаҳатлашиш керак. Бу касаллик болаларда оғир кечишини ҳисобга олган ҳолда уларга алоҳида парвариш лозим. Бемор билан мулоқотда бўлганда бошқа оила аъзолари, албатта, ниқоб кийиб олиши лозим. Бемор ётоқхонасининг тез-тез шамоллатиб турилиши касалликнинг тез ўтиб кетишига олиб келади.

КАСАЛЛИККА ҚАРШИ ПРОФИЛАКТИКА

Профилактик чора-тадбирлар: тозалikka рияз қилиш, касаллик билан

оғриган беморни эрта аниқлаш, уни соғлом одамлардан ажратиш — грипп касаллигининг тарқаб кетмаслигига муҳим омилдир.

Болаларни илк ёш давридан бошлаб мунтазам равишда чиниқтириш, балантарбияга ўргатиш қуёш нурларидан тўғри фойдаланиш, спортнинг бирор тури билан шуғулланишига имкон яратиш, витаминларга бой таомларни ҳамда мева шарбатларини истеъмол қилиш нафақат грипп балки бошқа касалликларга ҳам чалинмасликнинг шартли ҳисобланади.

Доно халқимизда шундай нақл бор: касалликни даволагандан кўра унинг олдини олган маъқул. Шундай экан, ҳар бир киши ўз саломатлиги учун эътиборли бўлсин.

Эргаш ИСЛОМОВ,
олий тоифали шифокор,
педиатр

(Давоми. Боши 2010 йил 22 декабрь сонид.)

7-дарс

Хабарингиз бор, дарвозабонга бағишланган биринчи дарсимизда тўпни турли ҳолатларда самарали тутиб олиш ҳусусида тўхталгандик. Бугунги сабоқда ана шу усуллари ўрганилган кўмак берадиган машғулотларни биргаликда бажарамиз.

Sport saboqlari

Мураббий:
Турсунбой
Абдураимов

Футбол — оммавий ўйин. Бир тўп ва икки киши бўлса ҳам бемалол унинг роҳатида баҳраманд бўлиш мумкин. Аммо машғулот майдонидан икки кишидан ортиқ шерингиз бўлса, мазкур машқларни бажариш бироз енгил ва қизиқарли бўлади. Сиз дарвозада турасиз ва қолган ўйинчилар жарима майдончасининг турли нуқталарида тўпни турли тезлик ва баландликда тепади. Бу вақтда дарвозабон икки томо-

йўналтирилган тўп дарвозабонга айнаган шу баландликда етиб бормаслиги, унга бир неча қадам қолганда пастваши лозим. Шунда дарвозабон тик турган ҳолатда тўпга ташланади ва уни илб олади. Агар копток аксинча, анча юқоридан келса, уни қўлни мушталган ҳолда отилиб, бошқа йўналишга буриб юбориб, дарвоза дахлсизлигини таъминлаши керак.

5. Ёнлаб турган ҳолатда. Дарвозабон дарвозага нисбатан ён томони (ўнг ё чап) билан туради. Унинг қаршисида шериги тўп билан ҳозир бўлади ва тўпни хохлаеса оёғи, хоҳ-

мизни жуфтлаб, коптокни деворга отамиз ва у ерга тушиб, бир сакрагандан кейин илб оламиз.

3. Отиб илб олиш. Охиста юғураётган ҳолатимизда тўпни юқорига— олдинга отамиз ва уни турли баландликда илб оламиз. Ушбу машғулотни 15-20 марта бажарамиз.

4. Айланислар. Ерга ўтирган ҳолда тўпни юқорига кўтарамиз ва уни тушириб юбормаган ҳолда гоҳ ўнг, гоҳ чап ёнбош (биқин) билан ерда олдинга ва орқа томонга айланамиз. Бу жараёнда кўл тўри туриши, тирсақ бүкилмаслиги лозим.

5. Чўккалаб ўтирган ҳолда. Шу ҳолатда кўлларимизни юқорига кўтариб, тўпни ўнг ё чапга отиб, уни чўккалаб ўтирган ҳолатда енгил сакраб, илб оламиз (1-расм). Мазкур ҳолни нафақат ён томонимизга, балки олдинга отиб амалга оширишимиз ҳам мумкин.

6. Турган жойда отилиш. Тўпни деворга зарб

Қолаверса, дарвозабон бошқа ўйинчиларга нисбатан камроқ ҳаракатлангани учун майдондаги вазиятни худди мураббий сингари синчиклаб кўриш имконига эга бўлади. У хатоликка ёки сусткашликка йўл қўяётган футболчини оғохлантириши, сергакликка чорлаши лозим. Жаҳон футболда Яшин, Чилаверт, Рижбер, Канн, Буффон ва сингари голкиперларнинг маҳорати кўллаб футбол бўйича ишланган дарс кўлланмаларига асос қилиб олинган.

Машғулотлар мобайнида хатоликларга йўл қўймасликка интилинган. Куйида дарвозабонлар йўл қўядиган айрим хатоларни санаб ўтамиз:

1. Баъзан тўп йўналиши у турган ҳолатда мутлақо тескари бўлишига қарамай, уни мушлари билан уриб юбориш ўрнига ушлаб олишга интилади ва оқибатда ноқулай траектория бўйлаб келган коптокни кўлдан чиқариб юборади.

2. Тўп йўналиши ва тезлигини ҳисобга ол-

ДАРВОЗАБОН — «ЯРИМ ЖАМОА»

нига отилади, юқорига сакрайди, тезкорликка интилиб, маҳоратини оширади.

1. Ўтирган ҳолатда. Дарвозабон ўтиради, шериги эса ундан 3-4 қадам нарида туради ва тўпни дарвозабон боши баландлигида охиста йўналтиради. Бу пайтда у тўпни қайтариш учун ўтирган ҳолатида чап ёки ўнгга ташлангани ҳамда кўларини баландга кўтариб тўпни ушлаб олиши ёхуд унинг йўналишини ўзгартириши талаб қилинади. Энг асосий жиҳати шуки, дарвозабон мазкур жараён охиригача ўрнидан турмаслиги керак.

2. Ярим ўтирган ҳолатда. Дарвозабон ярим ўтирган бўлса—да, олд-орқа ва чап-ўнгга эгилиш, қайрилишида ўзи учун қулай ҳолатни танлаб олиши зарур. Шериги дарвозабондан 5-6 қадам узоқликда туриб, коптокни гоҳ қорни, гоҳ кўкраги, гоҳ боши баландлигида куч билан отади. Бунда дарвозабон эччиллик билан тўпнинг йўлига чиқishi ва тўса билиши, хавфни бартараф этиши керак. Шунингдек, дарвозабон тўпни моҳирлик билан илб олган, у қандай баландликда йўналтирилганига қараб, кўкрагига ёки қорнига маҳкам босиб олади.

3. Отилган ҳолатда. Дарвозабон ярим ўтирган ҳолатда дарвозанинг бурчаклари томон йўналтирилган коптокни отилган кўйи қайтариши ёки илб олиши керак. Бунда ҳам дарвозабоннинг маҳорати турли баландликларда синалади.

4. Олдинга отилган ҳолатда. Мураббий тўпни дарвозабон қарама-қаршида 10—15 қадамча узоқликда туриб, унга отади. Аслида белдан юқорироққа

ласа қўли билан дарвоза томон турли баландликда йўналтиради. Бу пайтда голкипер коптокни ушлаб олиб, зудлик билан бамисоли қулай имконият ҳосил қилган бошқа шеригига етказиб бериши лозим. Бунинг учун майдоннинг бирор танланган нуқтасига махсус предмет (тўп, байроқ) қўйиб қўйишингиз мумкин.

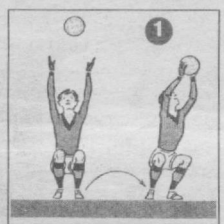
6. Илб олиш ва зарба бериш. Икки дарвозабон қарама-қарши 20 қадам оралик масофа саклаган ҳолда туриб олиб, тўпни зарб билан бир-бирига отади ёки тепади. Иккинчи дарвозабон қандай йўналишда ва тезликда келишидан қатъи назар тўпни ушлаб олиб, биринчи дарвозабоннинг ишини такоррлайди. Бу машғулот навбатма-навбат 10-15 марта амалга оширилади.

Айнан шу машқни икки дарвозабон 2-3 қадам оралик масофа саклаб ўтирган ҳолатда ҳам бажариши зарур. Бунда тўпни отиш ва илб олиш маҳорати шакллантирилади.

Баъзан шугўлланиш учун шерик топилмай қолиши ҳам мумкин. Сиз сира тушқунликка тушманг. Бир киши бўлсангиз, атрофингизда ҳеч ким бўлмаса ҳам дарвозабонлик маҳоратини кўнгилдагидек ўзлаштиришингиз мумкин.

1. Тўп йўналишида. Машғулот "девори"дан бир неча қадам оралик саклаб, унга тўпни турли баландликларда улоқтирамиз. Шунингдан кейин зарб билан деворга отган, унинг қайтиши йўналишига тезкорлик билан юғуриб боришимиз ва илб олишимиз керак.

2. Оёқларни жуфтлаш ҳолда. Оёқлари-

билан отамиз ва тўп қайтиш жойини мўлжаллаб, унга турган жойимиздан отиламиз. Агар тўпни ушлаб олишга қўлингиз етмаса, кўлларингизни мушталган ҳолатда уриб, йўналишини ўзгартиришингиз зарур.

Дарвозабон бежиз ярим жамоага тенглаштирилмайди. Бойс, бурчак тўпи, жарима тўпи тепилаётган вақтда айнан дарвозабоннинг химоячиларни жой-жойига тўри қўйиши муҳим аҳамиятга эга. Шунинг учун вақти-вақти билан мана шу икки ҳолатда содир этилиши мумкин бўлган хавфли вазиятларда кўллаш лозим бўлган усуллари мустақил тарзда ўзлаштириб боришингиз керак.

Химоячилар ёрдамида "девор" ҳосил қилиш орқали дарвозабон 7 метрдан зиёдрок дарвозанинг ярмини мудофаа қилишга эришади. Ана шу "девор" бироз нотўри нуқтага қўйилса, дарвозабон доғда қолиши ҳеч гапмас.

Энг муҳими, машғулотлар вақтида руҳий тайёргарликка ҳам катта эътибор беришгиз. Машқлар натижасида ўзингизга бўлган ишонч мустаҳкамланади.

Келгуси дарсимиз "сўнгги чизик" вакиллари бўлган химоячиларга бағишланади. Унда ўйинларга қай йўсинда тайёргарлик кўришга оид амалий билимлар билан танишасиз.

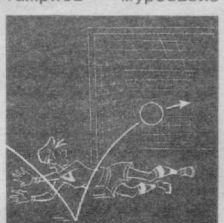
май, бироз олдинроқ (ёки кеч) сакраб юборди ва тўп устидан ёки ёнидан ўтиб кетади, натижада дарвоза ишғол этилади.

3. Тўпга отилганда, ҳеч нарсани инobatта олмайди ҳамда қорин билан ерга йиқилади. Ноҳуш зарба қабул қилиб, танасида турган кучли оғриқдан назоратни йўқотари.

4. Бурчак тўпини қайтарайтган вақтда оёқ ости, ён-атрофдаги ўйинчиларга қарамай, фақат коптокка интилиш натижасида йиқилади ёки тўпни илб ололмайди. Бу вақтда дарвоза деярли бўш қолади.

5. Кўллаб дарвозабонлар рақиб билан бирга-бир қиймаганда икки оёғи орасини ортиқча очиб юборади ва уларни жуфтлагуна тўпни ўтказиб юборади.

Бундай хатоликларга имкон қадар йўл қўймасликка интилиш керак. Табиийки, маҳорат ва тажриба мurosасиз

ўйинларда, мусобақаларда шаклланади. Машғулотлар эса ана шундай ҳаёгонлиқ тадбирларда бардам ва дадил ҳаракатланишингиз учун ўзига хос дастуриламал вазифасини ўтайди.

Зоҳиджон ХОЛОВ тайёрлади.

ЖАҲОН КУБОГИ ШИДДАТИ

Инсбрук шаҳрида (Австрия) ўтказилаётган «Тўрт трамплин турнеси» дея номланган халқаро турнирнинг учинчи босқичида мезбон чангичи Томас Моргенштерн зафар кўчди ва бу билан у умумий ҳисобда ҳам биринчи ўринга кўтарилиб олди.

У 129,5 ва 126,5 метр баландлики забт этган ҳолда ушбу мавсумнинг ўзидек қаторасига олтинчи ғалабасини нишонлади.

Моргенштерн шу тарихи Жаҳон кубоги учун кеңайтган туркум баҳсларда собиқ еткази польшалик Адам Малишдан ва норвегиялик Том Хилддан ўзиб кетишга муваффақ бўлди. Улар ҳозирда 2 ва 3-поғоналарга тушиб қолишган.

Моргенштерннинг Бишофхофен шаҳрида ўтказилган халқ қувливи босқич аввалида швейцариялик кучли спортчи Симон Аммандан илгариллаб кетгани диққатга сазовордир. Аникроги, Симон турнир етакчисидан 27,3 балл ортда қолмоқда. Бу австриялик чангичи ашаддий рақибидан 15 метр юқорироқ сакраганини билдиради.

КАНАДА — ФИНАЛ ОСТОНАСИДА

Баффало шаҳрида бўлиб ўтаётган хоккей бўйича ёшлар ўртасидаги жаҳон чемпионатида илк финалчи жамоа номи маълум бўлди. Бу ярим финалда турнир фаворитларидан бири бўлган Швеция жамоасини енгган рус хоккейчилари бўлди.

Ёшлар ўртасидаги ҳар қандай мусобақа мurosасиз ва қизгин кечади. Бу сафарги ярим финал учрашуви ҳам жуда қизқарли ўтди. Жамоалар асосий вақтда 3:3 ҳисобидида дуранга имзо чекишди. Ҳаёгонли қўшимча вақтда эса швейцарияликлардан омад юз ўтирди. Қўшимча вақт якунланишига атиги 67 сония қолганда С.Калинин мати тақдирини хал қилди.

2007 йили ўтказилган жаҳон чемпионатида Канада ёшлари олтин медалга сазовор бўлишганди. Иккинчи ярим финал баҳсида айнан канадалликлар АКШ жамоасига қарши курашади ва навбатдаги финалчи номини аниқлайди.

ЖУРНАЛИСТЛАР ШУБҲАСИ

Бразилия оммавий ахборот воситалари вакилларида Олимпиада-2016 ўйинлари учун яратилган логотип ижодкорларига нисбатан шубҳа пайдо бўляпти. Уларнинг фикрича, Рио-де-Жанейро шаҳри мезбонлик қиладиган мазкур олимпиада ўйинлари рамзи ўғирланган бўлиши мумкин.

Associated Press тарқатган маълумотга қўра, "Рио-2016" логотипи Янги йил байрами арафасида намоийш этилганди. Журналистлар эътирофича, улар логотипдаги рамзни Колорадо штатидаги Теллерайд шаҳрига тегишли хайрия жағғармаси — "Telluride Foundation"нинг рамзини шундоққина қўйиб олган.

Мазкур икки логотипда ҳам қўлни қўлга бериб рақс тўшаётган ҳолат тасвирланган. Фақат Олимпиада ўйинлари логотипида учта, жағғарма рамзида эса тўртта фигура кўрсатилган.

Дизайнерлар эса ушбу эътирозларни рад этяпти. Компания вакилларининг "Рио-2016" логотипини ишлагуна "Telluride Foundation" белгиласида умуман хабари бўлмаган экан.

14-ЎРИНДА ОЛИМПИАДА ЧЕМПИОНИ

Конькида югуриш бўйича уч қарра Олимпиада чемпиони голландиялик Марианна Тиммер профессионал фаолиятига яқун ясашга қарор қилди, деб хабар берди Associated Press. Бунга асосий сабаб сифатида мамлакат чемпионатида қайд этган натижаси кўрсатилган.

У ўтган йилнинг 27 декабрь куни бўлиб ўтган мусобақда 500 метр масофага конькида югуриш бўйича 14-ўринда келгани Олимпиада чемпиони учун жуда ёмон таъсир қилгани аниқ.

Шундан сўнг у мамлакат чемпионати доирасидаги бошқа мусобақаларга белгиланган баҳсларда қатнашишдан ҳам бош тортган. Унга беморлигини вақ қилиб кўрсатгани манбада келтирилди. Бироз олдин Тиммер 2010/11 мавсумдан кейин хайрлашуви ҳақида ўйлаб кўриши мумкинлиги тўғрисида сўзлаганди.

36 ёшли Тиммер 1998 йили Нагано шаҳрида ўтказилган киши Олимпиадада иккита (1000 ва 1500 метр) ва 2006 йили Туринда ўтган олимпиадада (1000 метр) олтин медалларни қўлга киритганди. Бундан ташқари, у уч қарра жаҳон чемпиони ҳам бўлган.

ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ УНИВЕРСИТЕТИ

**Муҳтарам юрtdошлар,
азиз ҳамкасблар!
Янги йилинги
муборақ бўлсин!
Эл-юрт фаровонлиги,
илм-фан ривожини
йўлидаги
хизматингизда
янги-янги зафарлар
ёр бўлсин.**

Ma'rifat

ТА'СИС ЕТУВЧИЛАР:

Ўзбекистон Xalq ta'limi vazirligi, Ўзбекистон Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, Ўзбекистон Ta'lim va fan xodimlari kasaba uyushmasi Markaziy Kengashi.

Bosh muharrir:
Abdusamat RAHIMOV

Tahrir hay'ati: Jumanazar BEK-NAZAROV, Baxtiyor DONIYOROV, Bahodir JOVLIYEV (bosh muharrirning birinchi o'rinbosari), Akmal ISLOMOV (mas'ul kotib), Mahmuda MURZAYEVA, Husan NISHONOV (bosh muharrir o'rinbosari), Ulug'bek TOSHKENBOYEV, Nurlan USMONOV (bosh muharrir o'rinbosari), "Учитель Узбекистана", Aleksey CHUKARIN (mas'ul kotib, "Учитель Узбекистана"), Sa'dulla HAKIMOV

Gazeta
Ўзбекистон Matbuot va axborot agentligida № 0067 raqam bilan ro'yxatga olingan.

INDEKS: 149, 150. G-122.
Tiraji 49688.
Hajmi 4 bosma taboq.
Ofset usulida bosilgan,
qog'oz bichimi A-3.

Navbatchi muharrir:
Behzod
FAZLIDDINOV
Navbatchi:
Sherali NAMOZOV

«Ma'rifat»dan materiallarni ko'chirib bosish tahririyat ruxsati bilan amalga oshirilishi shart. Tahririyatga yuborilgan materiallar muallifga qaytarilmaydi.
belgisi ostida reklama materiallari beriladi.

MANZILIMIZ: 100083, Toshkent,
Matbuotchilar ko'chasi, 32.

E-mail: info@marifat.uz
Web-site: www.marifat.uz

TELEFONLAR: mas'ul kotib—233-99-15, umumiy o'rta va maktabgacha ta'lim yangiliklari bo'limi — 236-53-16, fan, oliy va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi yangiliklari bo'limi — 236-54-03, adabiyot, madaniyat, kasaba uyushmalari hayoti yangiliklari bo'limi — 236-54-69, ma'naviyat va maktabdan tashqari ta'lim yangiliklari bo'limi — 236-54-23, siyosat, xalqaro hayot va sport yangiliklari bo'limi — 236-55-58, reklama va marketing bo'limi — 233-42-92(faks), 236-54-17.

Bahosi sotuvda
erkin narxda

Dizaynerlar
Liliya BINASHEVA,
Malohat TOSHOVA.

«Sharq» nashriyot-matbaa aksionerlik kompaniyasi bosmaxonasi.

Korxonada manzili: «Buyuk Turon» ko'chasi, 41-uy

Bosishga topshirish
vaqti — 21.00.
Topshirildi — 23.25
Yza yuquni — 23.10